

de la Revue Arménienne HANNESS
 avant des R. R. P. P. Méchitharistes
 à VIENNE
 VII Méchitharistengasse 4

ԵՒԵԼԵԱՆ

ՄԱՍՈՒՆ

ՄԻՍԱՍՍԵԱՅ
 Ազգային Գործակալ և Քաղաքական

ՏԱՐԻ

1898

ԹԻԻ 12

15 ՅՈՒՆ

ԽՐԲԱԳԻՐ՝ ՏՆՕՐԵՆ
 Մ. ՄԱՍՈՒՐԵԱՆ

ԶՄԻՆՈՆԻՍ
 ՏԳԱԳԻՐ ՄԱՍՈՒՐԵԱՆ

Հրատարակուեցաւ ԳՐԱՅԱՆՍԻ թիւ 2 Գրացոյցակն
 փափարպայց մրի կ'արկուի

ՊԱՐՈՒՆ ԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՃԱՄԱՆԱԿԱԿԻՅ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ	441
ՌԱՃԱՅԻՆ ՇԱՓԻՂԱՅՆ	446
ՎԱՐԴԵՓՈՒՆՁԸ (Արար)	447
ԿԼԱՏՄԴԸՆ ԻՐՐԵԻ ԳՐԱԿԱՆ ՄԱՐԴ	457
Թ. ԷՏԻՍԸՆԻ ԿԵԱՆԴԷՆ (Թ. Խանգեան)	460
ԻՆՖԼԻԻԷՆՅԱ (Ստեփան Մակարեան)	462
ԷՕՏԷՄԻՇ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿ (Այգեյու մը)	469
ԿԻՆԸ (Ա. Նաւարեան)	470
ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ԿՐԹԱՐԱՆ - ՈՐԲՅՆՈՅ Ի ԿԵՊՐՈՍ (Խօսնակ)	473
ԱՌՏՆԻՆ ԳՈՐԾԵՐ (Սիսակ)	475

Ա Ձ Դ

Ներկայ ամսոյս 17 ին պիտի սկսին տեղոյս Ազգ. Երկսէն վարժարանաց հարցաքննութիւնք, եւ Արզոյ ծնոյթ եւ Պաս. Ազգային հրաւիրուած եւ ներկայ գտնուիլ կէս օրէ առաջ Ս. Հոփսիսեան եւ կէս օրէ վերջ Ս. Մեարայեան վարժարանը ի քաջաշէնութիւն մասնակցութեամբ :

ԹԻԻ 12

15 ՅՈՒՆԻՍ 1898

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ *

* * *

Ճշմարիտ գիտութիւնը, կրսէ Դոլսդոյ կոման, երբէք
չէ գնահատուած իր ժամանակակիցներուն կողմէ, այլ
ստէպ հալածուած է, և ուրիշ կերպ չէր կրնար լինիլ:
Ճշմարիտ գիտութիւնը ցոյց կ'տայ մարդկան իրենց մո-
լորմունքն և նոր ու անծանօթ շաւիղներ կ'բանայ անոնց
առջև, բան մ'որ չկրնար ակտրժելի լինիլ ընկերութեան
վարիչ դատակարգին, որու յօժարութեանց և պահան-
ջումներուն դահալում կ'ընծայէ արդի գիտութիւնը: Այս
պատճառաւ, մինչդեռ անտես կ'անցնին ինչ որ իրապէս
մեծ է և կարելի, արդի գիտութիւնը լոկ ինքնագոյն-
թեան սահմանները կ'ընդարձակէ գիտնալու սնտար տն-

* Տես քիւ 41 երես 401:

յագութեան գոհացումը և իր սպասարկուհիներուն վայելաւիներն աւելցնելու գրաւականներ տալով:

Այս է իր բնաբանն. — «Ամեն նախկին մէթոտները թերակատար, և հետեապէս ինչ որ երբեմն գիտութիւն կ'նկատուէր, պարզապէս խաբէութիւն, յիմարութիւն եղած են: Մէկ հատիկ է մեր մէթոտն, մեր գիտութիւնն է ճշմարիտն: Այնքան նշանաւոր է մեր յաջողութիւնն որ բնականորէն դարեր անկարող եղան կատարել ինչ որ մէկ դարի մէջ զլուխ հանեցինք: Մի և նոյն ճամբան շարունակելով՝ մեր գիտութիւնն ապագային մէջ ամեն ինչերներ պիտի լուծէ և բոլոր մարդկութեան երջանկութիւն պիտի բերէ: Մեր գիտութիւնն աշխարհիս գերազանց գործն է, և մենք տիեզերքի ամենէն կարեւոր և ամենէ անհրաժեշտ մարդիկն ենք: »

Այսպէս կ'խորհէին մեր ժամանակի գիտուններն՝ և անոնց հետեւելով, ամբոյն ալ: Եւ սակայն, ոչ մի ժամանակ և ոչ մի ժողովրդեան մէջ գիտութիւնն այնքան վարընկած չէ որքան այսօր: Գիտութեան մի մասն՝ այն որ պարտաւոր էր վնասուել ինչ որ ըստի և երջանիկ կրնար գործել մարդկային կեանքը, զբաղած է այժմեան ընկերային կազմակերպութիւնն անբաւար հանել, իսկ միւսն՝ սնտի հետաքրքրութիւն մը գոհ ընելու:

Ինչպէս սնտի՞ հետաքրքրութիւն: Բողոքներ կ'ըսեմ որ կ'որոտան այսպիսի յայտարարութեան մը դէմ: Հասկալ չողին, ելեկարականութիւնն, հեռաձայնը, և ամեն արուեստական կատարելութիւններն ո՛ւր դնենք: Թո՛ղ թէ ասոնք գիտական մեծ նշանակութիւն և կարեւորութիւն ունին, հարկ է նկատել թէ ի՞նչ գործնական հետեւութիւններ յառաջ բերին այս գիտերը: Մարդս յաղթեց բնութեան, անոր ոյժերը զսպեց և:

Բայց շատ ժամանակէ ի վեր և մինչև այսօր բնութեան վրայ այս յաղթութեան գործնական հետեւութիւններէ լի ժողովրդեան ֆրաստերը գործարաններ, մարդկային կենաց աւերիչ զէնքեր օգուտ քաղած են: այս ամենը, կ'ըսէ իմաստուն անհատը, միայն ոլեր-

պերճանքի, անառակութեան միում տալու կ'ծառայեն: Եւ հետեւապէս՝ մարդուս յաղթանակը բնութեան վերայ, ոչ միայն իր բարօրութիւնը չաւելցուց, այլ ընդհակառակն անոր կացութիւնը վատթարացուց:

Եթէ մերինն պէս ընկերութեան մը կազմակերպութեան մի փոքր մասն ստուար մասին վրայ տիրապետելով՝ զայն կը ճզմէ, վատթար է, բնութեան վրայ ամեն յաղթանակ անվրէպ ուրիշ նպատակ չպիտի ունենայ եթէ ոչ աննշան փոքրամասնութեան մը տիրապետութիւնն ընդարձակել և անհուն մեծամասնութիւն մը ճզմել:

Քանի որ արդի գիտութիւնը նպատակ չունի հետադոտել թէ մարդիկ ինչպէս պարտին ապրիլ, և որ միայն բաւական կ'համարի մեռած մարմիններ ուսումնասիրել, անվթար թողլով արդի ընկերութեան կազմակերպութիւնն, ո և է կատարելագործութիւն, ո և է յաղթութիւն բնութեան վրայ մարդկան կացութիւնը չէ կարող բարւոքել:

*
* * *

« Հապա բժշկութիւնն. ինչպէս կ'մոռնանք բժշկութեան բարեբար յաջողութիւնները, պահտէրիաներու պատուաստումն և ներկայ ժամանակիս այլ և այլ վիրաբուժական գործողութիւնները », կ'գոչեն սովորաբար գիտութեանց դաշտպանները, և ի վերջէ՝ բոլոր գիտութեան արգասաւորութեան իբրև ապացոյց մէջ կը բերեն բուժութեան յաղթանակները: « Պատուաստի միջոցս կարող ենք, կըսեն, հիւանդութիւններէ զերծ մնալ և զանոնք բուժել, կարող ենք առանց ցաւ պատճառելու այլ և այլ գործողութիւններ կատարել, աղիքը կտրել, մաքրել, կուղերը շտկել, կըսեն սովորաբար գիտութեան պաշտպաններն, որ կերակւայեն, յայտնի չէ ինչ պատճառաւ, թէ տիֆտէրիտէ բժշկուած մահուկ մը պէտք է որ համազակեր փաստ մը լինի ընդհանրապէս գիտութեան բարեգործութեան, մինչդեռ բազմա-

թիւ մանուկներ կ'մեռնին ի Ռուսիա առանց տիֆտէրի-
տի օ/ 50 և մինչև օ/ 80 համեմատութեամբ անկեւանոց-
ներու մէջ:

Ընկերային կազմակերպութիւնն այնպիսի վիճակի մը
մէջ է որ, ոչ միայն տղայք, այլ մարդոց մեծագոյն մասը
չեն հասնիր իրենց ապրելիք տարիներուն կէտը՝ գարշելի
անդեւան մը, վնասաբեր և իրենց կարողութենէ վէր
աշխատութեան մը, վատառ ողջ բնակարաններու և տն-
շահ զգեստներու հետեանօք: Ընկերային կազմակեր-
պութիւնն այնպէս է, որ մանկական հիւանդութիւննե-
րը, թօքախտը, ոգելից ըմպելիներն, սեռական ախտեր
հետզհետէ կ'ջնջեն կեանքեր, որ անհատական աշխա-
տութեան վատտակին մեծ մասն ի կորուստ կ'մատնուի
պատերազմական պատրաստութեանց համար, որ ամեն
տառ կամ քսան տարուան միջոցի մէջ՝ պատերազմներու
հետևութեամբ միլիոնաւոր մարդիկ բնաջինջ կ'լինին, և
այս ամեն իրողութիւնները կ'պատահին, վասնզի գի-
տութիւնը՝ փոխանակ մարդկութեան մէջ ծաւալելու
կրօնային և բարոյական օգտաւէտ գաղափարներ, իրեն
բան ու դործ ըրած է մէկ կողմէ իրաց արդի կարգն
անբասիր հանել, միւս կողմէ խաղալիքներով զրօսնուլ:
Եւ մեզ կ'իշեցնեն՝ իրրեւ ապացոյց գիտութեան արգա-
սաւորութեան, թէ՛ այն բիւրաւոր հիւանդներ կ'բուժէ,
որ իրենց առողջութիւնը կորուսած են, վասնզի գիտու-
թիւնն իրեն պատկան պաշտօնը չկատարեր: Եթէ գի-
տութիւնն այժմեան սնոտիներու համար վատնած ճի-
գերուն և ուշադրութեան մի փոքր մասը միայն դոր-
ծածէր մարդոց մէջ ծաւալելու բարոյական, ընկերային
և մինչև անգամ առողջապահական հաստատուն սկզբ-
բունքներ, զանազան ծանր հիւանդութեանց հարիւրե-
րորդ մասն անգամ դոյութիւն չպիտի ունենար, հիւան-
դութիւններ՝ որոց բուժութեան համար գիտութիւնն
այնքան կ'պարծենայ:

Եւ Դոլտոյ կոմսն իր յօդուածը կ'աւարտէ օրինակ
բերելով այն մշակն որ իր արտն անշահ կերպով վար ու

ցան ընելէ ետեւ, կ'սկսի խորտակուած հասկեր խնամել, շատեր ոտնակոխ ընելով, և ապա կ'սլարծի որ շատ հմուտ է մշակական գիտութեան:

Ուստի գիտութիւնն այն ժամանակ միայն իր ուղիղ ճամբան պիտի դնէ, երբ իրեն նպատակ ընտրէ մարդկային ազգի բարեկեցութեան օրէնքն՝ վասն զի « ինչ որ է » ինչ ուսումն չկրնայ գիտական խուղարկութեանց առարկայ լինիլ ցորչափ այդ գիտութիւնը չառաջնորդէ մեզ իմանալու թէ « մարդիկ ինչպէս պարտին ապրիլ »:

*
* * *

Իբրտի՛ ինչպէս կ'աշխարհէ անուանի վիպասանն, ներկայ դարուս մէջ՝ ուր գիտութիւնները խորաններ ունին, յանգուգն ձեռնարկ մ'է անոնց դէմ՝ յարձակին, սակայն այդ յանգոյնութիւնն այնքան զարմանալի չպիտի երևի անոնց որ գիտեն՝ թէ բացարձակ ճշմարտութիւն չկայ աշխարհիս մէջ, թէ ամենէ հաստատուն կարծուած գրութիւններ թեր ու դէմ սառակունքեր ունին, և թէ հեղինակին գիտողութիւններն՝ որ մարդասիրական ոգւոյ արդիւնքն են, նկատողութեան արժանի են: Տարակոյս չկայ թէ կան գիտութիւններ, և ասոնց թիւն ու չափն հետզհետէ կ'ընդարձակին, որ ընաւ մարդկային բարօրութեան ու բարեկեցութեան սատարիչ բնութիւն մը չունին, թէ՛ Եւրոպոյ՝ որ գիտութեանց վառարանը կ'նկատուի, կարգ մը գիտութիւններու շնորհիւ, բարբարոսութեան կ'հակի, թէ՛ ինքնամոլութիւն, ատելութիւն, քէն ու սխն միջազգային յարաբերութեանց մէջ հետզհետէ կ'ընդառնին, թէ ախտեր ու մոլութիւններ՝ երբեմն անծանօթ մեր նախնեաց, սակերումներ կ'դորձեն գիտական հրաշալիքներով պանծեցող ժողովրդոց մէջ:

Բայց թէ որո՞նք են այն գիտութիւններն որ բնառաւնչութիւն չունին մարդկային ոչ միայն բարոյական այլ և նիւթական զարգացման հետ, և որոց համար միլիոններ ծախք կ'լինին և հանճարեղ մարդիկ ի դուր իրենց ուղեղը կ'մտնեն, աւելորդ կ'համարինք թուել այս

տեղ, և բաւ է միայն ըսել թէ՝ ապագայ անհուն դարերու անդունդին մէջ պիտի սուղին անվրէպ և մոռացու թեան պիտի դատապարտուին այն ամեն մանրակրկիտ հնախօսական և վախճանադիտական զննութեանց խառնակոյտն, որ այնքան գլուխներ կ'ղբաղեցնեն և այնքան ունայն և անօգուտ եզրակացութեանց կ'յանգին: Նոր յաջորդական դարեր նորանոր շահաւէտ դիտութեանց դռներ պիտի բանան, սև քօղ մը թողլով հին աշխարհի մի շատ իմաստակութեանց վրայ:

ՊԱԺԱՅԻՆ ՇԱՓԻՂԱՅՆ*

ԳԼՈՒԽ Գ.

(Հար.)

* * *

— Կարծեմ թէ փոքր նաւ մ'է, Վսեմափայլ Տէր, չորջ 4-500 տարողութեամբ, ըսաւ երրորդ սպան Սգեֆանին, և այդ նաւը մեր լոյսը կ'տեսնէ: Անտարակոյս՝ իր ցուակը պիտի դարձնէ երրորդ մեզ մօտենայ:

Սգեֆան վերաբերին տարաւ ձեռքն և Ռաճային Շափիղայն չորափեց:

— Կ'տեսնէ՞ք, շարունակեց սպան որ իր աջակողմեան կտնաչ լոյսը ցոյց կոտայ, և սպիտակ լոյս մը կայմին դագաթը: Այդ նաւը մեր նաւուն ցուակէն մի քանի կէտով շեղակի կ'յառաջանայ, և կ'ուղղուի դէպ ի հիւսիս — արեւմուտ, պիտի տեսնես նաւ, որ երբ երկու պարանի* երկայնութեամբ (a cable's length) մեզ մօտենայ, ուղեգծի կանոնադրի համեմատ, իր դէկը պիտի դարձնէ անշուշտ դէպի հիւսիս, և մեր նաւուն խեղաց մօտէն պիտի անցնի: Սպայն դէպի յառաջակողմը բալեց, և

* Նաւային չափ. մեկ պարանի երկայնութիւնն է՝ ծովային միլի մեկ ասուերորդ մասը:

* ՏԵ՛Ա, րիւ 9 էրես 325:

Սդեֆան իր կաբիամած ձեռքը յետսակողման վանդակը բռնելով՝ ծռեցու, սպասելով անհամբեր, մինչ սիրտը սաստիկ կը բախէր։ Յանկարծ . . . իրը վայլակի արագութեամբ . . . Դըբէթէ նաւն իր աչքին երեցաւ՝ ահագին, ահարկու . . . այլ ևս ծփուն ու երեբուն լոյս մը չէր որ կ'դողդոջար ջրին վրայ . . . այլ նաւ մը՝ խոշոր, շոշափելի, հրէշային, կործանման ու աղէտի անմուար և սրավար հերոս մը։ Սդեֆան քիչ մնաց որ պիտի մարէր . . . ապա՝ երբ սպառնալից նաւն ահաւոր մահու դէմքով մտեցաւ, նա . . . տեսաւ . . . որոշակի տեսաւ վերին կամրջին վրայ կանգուն մարդու մը կերպարանն. ակնապիշ հայեցաւ այդ կերպարանն, խոշոր կարմիր սպին ճակտէն մինչև ծնօտն, կատաղի սառանի մը կերպարանն, որու վրայ կ'ըլդար՝ մութին մէջ՝ կողմնացոյցին կապուտակ շողն՝ որով կ'երևէր նաւ մարդուն աջերուն մէջ խօլական դուարթութիւն մը։

— Դարձուր զեկդ, աղաղակեց Սդեֆան, իր վշտահար հոգին կոկորդին մէջ գուռալով, դարձուր զեկդ, դու սառանի որդի . . . միթէ չե՞ս տեսներ . . . :

Բայց Դըբէթէն արդէն հասած և Նեյֆէն զարկած էր։ Սդեֆան որ նաւուն եզրին վայրագաբար յենած էր, ցնցումէն զլորեցաւ ծովն։ Խեղալեղ՝ նա սկսաւ սուղիլ։

Դըբէթէն նաւուն յառաջակողմն թափ անցաւ Նեյֆէն կողմն և մտաւ մեքենատուն և անկից երկու նիջեակներու մէջ։ Նաւերն հաղիւ վայրկեան մը մօտ առ մօտ մնացին. Նեյֆէն խելքը չրջան մ'ըրաւ, յառաջակողմի կամուրջը քայքայելով՝ որ շուտ մը անհետ եղաւ խաւարին մէջ։ Եւ այդ նաւուն մէջ մարդ մը միայն՝ այս է՝ Սդեֆան կոման՝ կարող եղած էր վայրկեան մը տեսներու Ռալֆ Ռալլօնրի վայրագ դէմքը։ —

Ապա Նեյֆէն սկսաւ խելացը կողմէն վար իջնել։ Իր յառաջակողմն օդն ելաւ։ Նաւապետը վեր փութացեր և դէպ ի կամուրջը վազեր էր։ Ահա այն ժամանակ սոսկալի իրարանցում մը, խուճապ մ'կսկսի, և դէպ ի կամուրջը կ'լուսեմն կիսամերկ ուղեորներ։

— Նաւակները դուրս, դուքն նաւապետը, բայց մի իջեցնէք։

Ծովն լեռնանման կ'բարձրանար։ Ա. Հ. Ա. բուռն հով մը կը փչէր, դառնալունչ ցուրտ հով մը։ Խելաց վրայ ահագին կոհակ մ'ընկաւ, և երկու կիներ՝ կամրջին սառուցին վրայ սահելով, սուզող խելաց ծովահակ մակերեսէն վար զլորեցան և անյայտ եղան ալեաց մէջ։

— Ամեն մարդ կամբջին վրայ, նաւաղն իր յատուկ տեղն, որոտայ նաւապետին փողանման ձայնն:

Նոյն պահուն՝ վարի խցիկներէն երկար ու ահուելի աղաղակ մ'ելաւ, վասնզի հարիւրաւոր ուղեւորներ տակաւին փակուած մնացած էին վարը: Զախակոյժի օթեակներն յանկարծ կ'ողողին և մարդիկ կ'սղդուին իրենց գտնուած տեղերը: Խուսմբ մը մարդիկ ուրիշ կողմէն՝ առանց հրամանի, սկսան հրթիռներ տրամակել: Դէպքն՝ իրր թէ արեամբ և կոտորածով մտրած՝ արագօրէն կ'սուսէր դէպ ի Հիւսիս: Նեյֆն յառաջակողմերն դէպ ի վեր կ'ենեն իրր երկու փակ ձեռներ, ախպէս որ կարծես թէ երկնից կ'որողջին: Նաւորդներն՝ սարսափաշար թէև, միշտ արուած հրամաններուն ննդանդ, յառաջ անցան որպէս պի նաւակները քակեն, բայց ստանապատ ճուռ տախտակամածէն սահեցան և ոմանք կայմերուն աւ դանակներուն զարնուեցան, այլք մեքենասրահն խորտակուած ինկան:

Տաս հաւ նաւակներ կային: Ամենուն չաւաններն ու լարողակները սառած էին, բայց ձախ կողմէն մի քանի մարդիկ յաջողեցան երկու հաւ վար խցիկներ Նաւը նոյն կողմին վրայ սաստիկ կ'ծուեր, և ծովն սկսաւ ուժգին բախել անոր դէմ, նաւակները կիսովին ընկղմելով: Թերևս այս էր պատճառն որ նաւապետը կատաղաբար պոռայ. — կիներն ու մանուկներն աջակողմ թող երթան որ ամենէ աւաջ աղաւթն. — բայց աջակողմը բնաւ նուաղ չկար: Եւ վասնանը մօտալուս էր: Վերման նաւուղիդն խելաց մնալ կեցած՝ դիտեց որ ջուրն կ'եռայ և զարմանալի խոխոջում մ'ունիւրսկոյն դէպ ի ձախ կողմը վաղեց, և ճամբուն վրայ դեռնամած կնկան մ'ոտք զարնելով, շուտ մը զանի վերցուց իր թևերուն մէջ և անոր հետ նաւակ մը նետուեցաւ: Նոյն պահուն՝ ուղեւորներու անդուլ և ահուելի աղաղակներուն մէջ մեքենաներն շարունակ ահեղուկ հոջ կ'գառնային և Նեյֆը դժուարաւ կ'շարժէր ընդ առաջ իր գողին առաջակողմ մասով ալեկոծ փրփուրներուն վրայ:

Սղեֆան, առաջին բախումին՝ ծովն էր ընկեր: Կորովի լուզորդ մ'էր, բայց այդ ճարպիկութիւնն օգուտ մը չունէր իրեն համար, վասն զի երբ նաւէն ծովն ընկաւ գահավէժ, բուն հարուած մ'էր ընդունած իր ճակտին քետէ մը, և այն միջոցին որ ալիքները գինք ընդունեցին իրբ և սլացիկ դնդակ մը, բոլորովին աշտաւախ եղած էր: Պահ մը ալեւաժան ծփաց իրբ և երբուն ջրարոյս մը իր սպուցիկ վերարկուով: Ապա սկսաւ

նուզիլ կապարի մը պէս: Անյոյս կ'երեւէր իր վիճակն. և ոչ մի զօրութիւն՝ երկնային հրեշտակ կամ հողեղէն մարդ մը՝ եթէ զանի տեսնէր, պիտի ըսէր թէ՝ կարող էր զանի ազատել: Ովիտանու անդուհնդներն պիտի կընէին զինք: Անվիշտ, անդիտակ սկսաւ ջրասող լինիլ՝ մանկան մը պէս հանգարտիկ իր մօր ծոցին վրայ: Բայց Նելֆն՝ որ զանի դուրս ժայթքեր էր, նորէն դարձաւ իր որսին: Երկու նաւերուն բախման ցնցումն Նելֆն տրագ շարժման արդելք լինելով՝ զէպ առաջ նետեր էր Ստեֆանն, և սրովհետեւ երկուքն ալ արագօրէն կ'ընթանային, բախումն բուռն եղած էր, և այս պատճառաւ Սդեֆան շատ հեշտ նետուած էր ծովուն մէջ, Ստեֆան Նելֆն մեքենաները տակաւին կ'շարժէին, հետեւապէս այն ընդ առաջ կ'ընթացէր կոյրին վրայ ծռած: Եւ ահա նաւն այս դիրքով յառաջանալու, և Սդեֆան իր ջրային խոր հանդստեան կայանն իջնալու վրայ էր, երբ այն իր քովէն անցաւ, իր ծռած կողմն աւելի ևս խոր ծովը մտաւ, և Սդեֆանը բռնեց կեռով մ'որ ցցուած էր իր պղնձեայ գծէն քիչ մը վեր՝ յառաջակողմին վրայ: Այդ կեռն Սդեֆանի վերարկուին կոնակի կողման երկու կէտերէն անցաւ, և ինչպէս պարկ մը ժայռի մը սարին վրայ՝ նոյնպէս զանի թեթևօրէն կ'ախեց, մերթ օրէն մէջ խոր թաթխելով՝ քանի նաւն դէպ ի վար ծովը սուզէր, մերթ օրէն մէջ բարձրացնելով, քանի նաւն վեր ելնէր:

Այս փոփոխակի թաթխումներն և զով օղին բուրումներն էին որ Ստեֆանին խեղճ զուխը բերին: Իր աչերը բացուեցան: Նաւուն կամրջի ճիւղն ու զօշիւնն իր ախանջին զարկին. հասկացաւ թէ ինչ գիրքի մէջ է. Նոյն պահուն Նելֆ սուղեց և ընկղմեց նորէն զինքը ծովուն խորը: Երբ վեր բարձրացաւ օգնութեան համար աղաղակեց, բայց միթէ կարելի էր լսել իր աղաղակը: Արդեօք նաւը կ'ընկղմէր. չգիտեր: Նորէն սուղաւ նա սեւթոյր և աղի ջրին մէջ, — Ո՛չ այսպէս, այսպէս կ'ախուած մկան մը պէս չափաի մեռնիմ ես — հեծեմեց: Նախ քաշեց պղնձեայ պատեանն, բայց հաստատուն էր. տպա մտածեց որ բաւական էր միայն իր վերարկուին մի քանի կոճակներն հանել ախիջն ազատելու համար: Բայց իսկոյն յիշեց որ վերարկուին ներքին մի զրպանին մէջ Բաճային Շափիղայի կար, և նոյն պարագային մէջ անպամ իր հաւատարմութիւնն Այտա Մագոտ: Նախոր համար ամեն ինքնասիրական զգացումէ ազատ էր: Մի-

այն իր կենաց հետ պիտի բաժնուէր այն առարկայէն զոր օրիորդն այնքան կ'զնաւատէր: Յանկարծ՝ ծովուն խաւարին անդունդին մէջ անգամ մ'ես սուզելէն ետեւ՝ յիշեց որ զրպանին մէջ դանակ մ'ունէր: Հանեց զայն, բայց իր մատերը սաստիկ սառած լինելով չկրցաւ բանալ: Իր բոլոր զօրութեամբ նորէն փորձեց, սակայն՝ վերջն՝ լուտալով հեռուն ծովուն մէջ նետեց դանակն: Վերջին ժամուն՝ աղօթք մ'արտասանեց և անտրտունջ պատրաստուեցաւ մահուան:

Նաւուն կամրջին վրայ գոռ ու գոչումն նոյն պահուն անընդհատ ողբ ու կոծ եղան:

Այս պարագայիս մէջ՝ Սդեֆանի մարմնոյն ստորին մասն ջրին մէջ կախուած էր, բաց ի այն միջոցներէն՝ երբ նաւն աջ կողմէն շատ վեր ելնելով կ'տատանէր: Բայց նոյն պահուն յառաջակողմն յանկարծ օդին մէջ բարձրացաւ, այնպէս որ բոլորովին անմատչելի մնաց կոհակներուն: Սդեֆան իր բոլոր ծանրութեամբ ակիչէն կախուած էր: Լսեց պղնձէ պատեանին կոխըն, իր բոլոր ուժովը զայն քաշեց և դլրեցաւ ծովուն մէջ՝ ազատ ամեն արդէլէ: Նէլֆ խելացը չըջանակը ծովուն տակ, իր քովէն անցաւ արագ, և ինք օվկիանոս մթութեան և լուսթեան մեջ մնաց միայնակ:

Անմիջապէս ետք՝ նաւն վեր ցատկեց չիփ շիտակ իր առաջակողմով և խելաց կողմն դէպ ի վար՝ սուզաւ խոր անդունդը: Սդեֆան չտեսաւ բան մը, սակայն լսեց կամրջէն արձակուած յուսահատութեան վերջին երկար ողբերու ձայներն, և զգաց՝ երբ նաւը սուզաւ, իր սրունքներուն շուրջը փափուկ ծծուն ջուշափում մը: Ովկիանոս գգուանքն էր այն գաղանին փաղաքուշ լղումն որսին վրայ ոստոստելէն առաջ: Նոյնպիսի մտածում մը անցաւ իր մտքէն: Մերթ ընդ մերթ իր ականջին դեռ ևս կը հասնէր ունական աղաղակ մը, առանձին, անորոշ, ալեականբուն խոխոջումով և մահուան հռնչիւնով, «կորովի լուղորդի մը կարկաջուն աղաղակն էր»: Բարեբաղդօրէն նաւուն սուզիչ շրջանակէն դուրս էր Սդեֆան, բայց քիչ քիչ ուժաթափ կ'լիներ, և կարծէր թէ իր վերջին ժամը հասած՝ ամեն անգամ որ բազուկներովն հեռու կ'մղէր արագ արագ խոյացող ալիքներու խուժումը: Յանկարծ իր շուրջը լսեց ձայներ. . . խօսուն ձայներ: Երբ կ'փախին մեղմիկ օդին մէջ՝ իբր տարբեր աշխարհի մը միմունջներ: Իր բոլոր ոյժն ամփոփեց և վերջին յուսահատական ճիչ մ'արձակեց. նաւակ մը՝ մութ և ահաղին, լեցուն

Վարդերով՝ իր տկար աչքին երեցաւ որ մօտէն կ'նաւարկէր. քնազդով վերջին գերմարդկային ճիգ մ'ըրաւ որ անոր հասնի, մարդու ձեռքեր երեցան որպէս զի զինք ազատեն և ի վերջէ անգիտաբար գլորեցաւ նաւակին խորը:

Այն երկու նաւակներէն մին էր այս՝ որ կարող եղած էր նաւէն հեռանալ: Միւսն՝ առագաստ ունենալով՝ քշուեր էր հեռուն և ալետանջ ծովուն յատակը սուզեր էր: Սդեֆանին նաւակին մէջ կար կայմ մը, այլ ոչ առագաստ: Սդեֆան նաւուղիին ձեռք ազատող կնկան հետ պառկած էր կիսովին թաթախուած ջրին մէջ: Վերջապէս արևն ելաւ: Եւ ոչ մի ուրիշ նաւակ կ'երևէր ծովուն վրայ, որուն փրփուրները կ'սառչէին Սդեֆանի գտնուած նաւակին երկու կողմերուն վրայ, մինչդեռ ատեն ատեն ալեակ մը խուժելով վտիտ կուրին դէմ նաւորդները կ'թրջէր, ծովը բլրանման կ'բարձրանար, և ուղևորներն ու սպաները իրենց բոլոր ճիգը կ'թափէին ոչ այնքան շուտով ցամաք գտնելու, որքան նաւակին զլուխը ծովուն դէմ դնելու: Յոյս կար որ անընդհատ ճգամբ յաջողէին ազատիլ, վասնզի բանուկ վայր մ'էր իրենց գտնուած տեղն. . . Անգլիոյ ծովեզրէն հեռու « կապոյտ ձկնորս տորմիդին » սովորական կայարանն էր:

Հեռուն բազմաթիւ նաւեր կ'երևէին, բայց ինչ հնարներ որ ի գործ դրին մեր նաւակին մարդիկն որպէս զի ուշադրութիւն գրաւեն, ասարդիւն մնացին, վասն զի նաւակն, եթէ հեռուէն նշմարուէր անգամ, պարզապէս ծովու վրայ իրրև սև կէտ մը պիտի համարուէր: Ժամն իննին՝ նաւարկու մ'ամենուն ուշադրութիւնը դարձուց նաւու մ'որ կարծես թէ դէպ իրենց կողմը կ'գար: Երկար ժամանակ անձկանօք դիտեցին այդ նաւն, և նոր յոյս և սիրտ առին ամենքն երբ տեսան որ իրօք կ'մօտենար: Սպաները կարծեցին թէ ձկնորսի մակոյց մ'էր, և իսկոյն այդ ընկեցիկ ու դժբաղդ նաւարկուներն սկսան շարժուն նշաններով այդ մակոյցին ուշադրութիւնը գրաւել, սակայն մինչև որ նշմարուին կարծես թէ դարեր անցան: Նոյն միջոցին կէս օր էր. ծովը սկսած էր աւելի ալեկոծել և իր թիակներովն նաւակը չէր կարող յառաջանալ:

Սդեֆան իր երկարատև նուաղումէն քիչ մը սթափեցաւ, թէև այնպէս կ'թուէր որ իր մարմնոյն ստորին մասն անդամալոյծ եղած էր:

Վերջապէս ձկնանաւին մէջ մի քանի մարդիկ պարանեն-

րուն վրայ ելան և իրենց գլխարկները շարժել սկսան։ Խնդու-
թեան աղաղակ մը լսուեցաւ նաւակէն երբ մակոյկն դէպ իրենց
կողմն ուղղեց իր քիթը։ Շուտով իրարու ձայն լսելու չափ նա-
ւակ ու մակոյկ մօտեցան, և ձկնորս մը բառ մ'աղաղակեց որ
նաւակին մէջ մէջ լսուեցաւ։ Իսկոյն չուան մը նետեցին, զոր
կարելի եղածին չափ կարկամած ձեռներ յաջողեցան բռնել,
բայց զիւրին բան չէր չուանը կապել, այնքան լարժուէր էր ա-
մեն ինչ սառուցին պատճառաւ, և նաւակ վեր կ'ել-
նէին ու վար կ'իջնէին՝ տատանոցի մը պէս, յարաշարժ ալիքնե-
րուն վրայ։ Վերջապէս չուանը կապեցին և նաւակը քաշուեցաւ
մակոյկին շուրջն։ Սակայն այս բուռն փորձն ընելու միջոցին՝
չուանը թռաւ ալիքներու ուժգին ելէջքին բերմամբ։ Մակոյկին
պետը իսկոյն թողուց զեկն, բացաւ եռանկիւնի առաջատան և
զայն հովին դարձուց։ Ապա նաւակին մօտենալով աւելի հաստ
չուան մը նետեց և կապել տուաւ։ Չորս հոգի շուտ մը մակոյ-
կին մէջ ցատկեցին։ Տիկինը տակաւին մարած կ'մնար նաւակին
գոգն առանց մուճակի և զգեստի, և լոկ վերարկուով մը պո-
րուրուած։ Նաւակին մէջ գտնուողները վեր վերցուցին թէ
կրնն և թէ Սքեֆանն և մակոյկին մէջ զրին։ Նոր վերջին մար-
դըն մակոյկը մտաւ, թեթեւ նաւակն վեր վար սկսաւ շարժիլ ա-
լիքներէն և չուանը նորէն կոտրելով՝ հեռուն քշուեցաւ գնաց։
Տաքուկ վերամակներ ու կապերսներ ողորմելի նաւարկուներուն
քիչ մը կենդանութիւն տուին։ Նոյն գիշեր Լըվուգոֆը ցամա-
քըն ելան անվտանգ։

ՎԱՐՈՇԵՐՈՐՆԱԸ*

Փ.

Երեք տարի անցան այն ժականակէն ի վեր, ամառը նորէն
եկած էր և Վարդան Յովաննէսեանը կը գտնենք Իզմիրի մէջ։
Ինչպէ՞ս եկած էր այս տեղ։ Այս երեք տարուան մէջ շարաշար
աշխատեր էր, թէ՛ առուտուրի և թէ՛ զրականութեան մէջ և
անդիտակցաբար շատ յողներ էր։ Օր մը, բժիշկն, որ իւր բարե-

* Shu plh 41 kpbu 411:

կամն էր, փողոցը հանգիպելով անո՛ր ըսեր էր թէ քանի՛ մը շարաթ օդափոխութիւն և հանգիստ անհրաժեշտ էին իւր առողջութեան համար:

«Բայց քաջ գիտեմ որ Պօլսոյ գիւղերուն մէկը թէ որ երթաս, ամենեւին դադար չ'պիտի ընես, յարեց, ամեն օր նորէն գործիք պիտի իջնես. ուստի ուրիշ տեղ մը գնա՛. Իզմիթ, օրինակի համար. Իրաւ է որ հոն այստեղէն տաք է, բայց գոնէ կատարեալ հանգիստ կ'ընես և բոլորովին տարբեր մթնոլորտի մէջ կ'ապրիս: Փաղաքին մօտ սքանչելի գիւղ մը կայ ծովեզերքը — Կիօղ — Թէփէ. գնա՛ հոն, ծով մօտի, լեռներուն վրայ պտըտէ՛, և լաւ մը կազդուրուէ. Հոն պառաւ տիկին մ'ալ կը ճանչեմ, որ սենեակներ վարձու կուտայ:

Վարդան, գործերը կարգի դնելէն ետք, որոշեց Իզմիթ երթալ, մանաւանդ որ հոն անհրաժեշտ գործ մ'իւր ներկայութիւնը կը պահանջէր:

Առջի եկած օրը, քաղաքէն դուրս պտըտելու ելեր էր Իւչ — Գոյաւարի կողմը: Արեւ մարը մանելու վրայ էր և լեռներուն դադաթներն ոսկի կը ներկէր: Վարդան կանկ առեր էր զմայլած տեսարանին գեղեցկութեան վրայ, երբ յանկարծ նշմարեց երկու տիկիներ որ զիմացէն կուգային. մէկը սևերով՝ և միւսը բաց դոյն հագուած: Մինչև այն ատեն միայն գիւղացիներ և ուղտեր զիմացը ելեր էին, ուստի այս երկու տիկիներն ուշադրութիւնը դրաւեցին: Յանկարծ, անոնցմէ մին, այն որ սևեր հագած էր, երեքաց ու գետինը ինկաւ. Վարդան տեսաւ եր միւսը ցոյն վերցնելու կը քանար, բայց չէր յաջողեր. խկոյն մօտեցաւ.

«Մայրի՛կա. մայրի՛կա. կըսէր խեղճ աղջիկն որ վախէն դըժգունեց էր և որու աչիւն արտասուալից էին. Ի՞նչ եղաւ արդեօք:

— Բան մը չ'է, օրիորդ. մի՛ վախճաք, ըսաւ Վարդան. նըռաղում մ'է միայն:

Այն միջոցին, գիւղացի մը կ'անցնէր, ստփօր մը բռնած ուսին վրայ: Վարդան ջուր խնդրեց անորմէ և թաց թաշկինակը տիկնոջ դէմքին վրայ դնելուն պէս, նա աչերը բացաւ. Աղնիւ (վանգի ինքն էր) ինչպէս շնորհակալ լինիլը չդիտցաւ: Իսկ Տիկին Ղուկասեան որ տաքէն նուաղէր էր, ցած պատի մը վըրայ քիչ մը նստելէ ետք, կարողեցաւ Վարդանի և Աղնիւի հետ ճամբայ ելնել տուն վերադառնալու համար:

Երբ իրենց տան դրան տոջն կը հասնէին, Պարոն Արամեան

անհանգիստ լինելով քրոջ և Ազնիւին ուշանալուն վրայ, ճիշտ այն միջոցին զիրենք դիմաւորելու կուգար, Իրողութիւնը բացատրուելէ ետք, ինքն ալ իր շնորհակալիքը յայտնեց Վարդանին որ ինք զինքը ներկայացուց: Անունն արտասանած ժամանակ, Ազնիւ չկրնալով ինք զինքը զսպել, զարմանահար՝ «Ահ» մ'արձակեց: Ուրեմն այս էր այն բանաստեղծն որ այնքան լաւ կը գրէր, իսկ Մկրտիչ ուրախացաւ ճանչնալով այն վաճառականն որու համբաւը շատունց լսեր էր:

Հետեւեալ օրը, Վարդան եկաւ Տիկին Ղուկասեանի առողջութեան մասին տեղեկանալու համար և այն օրէն ի վեր իրենց մէջ մտերմութիւն մը հաստատուեցաւ: Մանաւանդ Ազնիւին հետ բարեկամացաւ. ամեն բանի մէջ համաձայն էին և յաճախ կը պատահէր որ մին իր գաղափարը չի յայտնած, միւսը կը գուշամէր ու ինքը կը բացատրէր:

Օր մ'երբ Վարդան Ֆրանկաց թաղէն կ'անցնէր, Salle de Venter ի պատուհանին մէջ դրուած պատկեր մ'ուշադրութիւնը գրաւեց. այն՝ կը ներկայացնէր Հայկանոյշ Նալեանն, նոյն սպիտակ հագուստով և կարմիր վարդերով, ճիշտ ինչպէս որ էր տիկին Վարմիրեանի երեկոյթին ատեն երեք տարի առաջ: Պատկերահանն անշուշտ ճաբտար մէկն էր, վասնզի յաջողեր էր մինչև իսկ իւր ժպիտն ու կապոյտ աչերուն հեռաթափանց ակնարկն տպաւորել հոն. այն ակնարկն որ երբեմն Վարդանը գրաւեր էր: Հիմա զայն դիտելով, կը զարմանար իր այն ատենուան յիմաութեան ու կուրութեան վրայ: Հետաքրքրութիւնը շարժեցաւ և ուղեց իմանալ թէ ինչպէ՞ս այդ պատկերն հոգ կը գտնուէր. ներս մտաւ ու տեսաւ շատ գեղեցիկ ու թանկագին կարասիներ. երկու հոգի ևս կային որոնք գնելու եկեր էին:

«Խեղճ Թուրիկեան, կ'ըսէր մին, թէ որ այս կինը զայն չ'որսար, այս աստիճանին չ'էր հասներ. երևակայէ անգամ մը, սընանկանալ ու կա՛ն կարասի աճուրդի դնե՛լ

— Իրաւ է որ կինը շատ շուայլ էր, պատասխանեց միւսը. սակայն ինքն ալ անորմէն աւելի չ'արժեր. գիտե՞ս ի՞նչ անկարգ և անվայել կեանք մը վարած է, ամուսնութենէ առաջ կարելի է խեղճ կինն այդ մասին անտեղեակ էր. երիտասարդ ըլլալով՝ հաւանական է որ անփորձ էր այն ատեն:

Անփորձ. այն, ի՞նչ կ'ըսես, բարեկամ. այն զիտէր ամեն բան, սակայն աչերը քոց անձնատուր եղաւ հարստութեան:

Յանկարծ ուրիշ պատկեր մը նկարուեցաւ Վարդանի երևա-

կայութեան առջև. աւելի նոր, աւելի թարմ և աւելի հրապու-
րիչ, որու գործվալի և անոյշ բնաւորութիւնն, մշակուած խել-
քըն ու միտքն և մանաւանդ անմեղ և անկեղծ սիրտն որով
միշտ ինք զինքը կը մոռնար և ուրիշներու համար կը զոհուէր,
դարմանալի հակապատկեր մը կը կազմէին՝ Հայկանոյշին բաղ-
դատմամբ: Այս աճուրդի տեսարանին առջև Վարդան անգամ
մ'ես սխառք տուաւ Աստուծոյ որ զինքը փորձանքէ ազատե-
ր:

Ամառը վերջանալու վրայ էր, և Վարդանին մեկնելու ժա-
մանակը կը մօտենար, երբ իրիկուն մը պտոյտէ դառնալով՝
պառաւ արիկինն որու տունը կը բնակէր, իրարանցումի մը մէջ
գտաւ:

«Ահ Պարոն. արդեօք զժգաղղութիւնն լսեցի՞ք. գոչեց,
ձեռքերը իրարու զարնելով:

Վարդան հազիւ ժամանակ ունեցաւ «Ո՛չ, Ո՞ր. ի՞նչ եղեր
է,» ըսելու, որ այն սկսաւ պատմել,

«Հայնոցը Շահրիկենց տունն այրեր է. հին սրայտաչէն
տուն մ'էր. . . բռնկելուն պէս, չուտ մը լմնցեր է. հազիւ կըր-
ցեր են ինք զինքնին աղատել: Բարեբաղդարար, ամեն բան ա-
պահովուած է եղեր: Մեր օրիորդ Ազնիւն ալ հոն այցելու-
թեան գացած է եղեր. . . . Շահրիկենց աղջիկներուն բա-
րեկամուհին է, և. . . :

— Ի՞նչպէս ըսիք. Ազնիւ. միթէ օրիորդ Ղուկասեանին հա-
մար կ'ըսէք, ընդմիջեց Վարդան:

— Այո. . . բայց աղատե՛ր է, թէ և քիչ մնացեր է որ այ-
րիւ Վարդան իսկոյն վազեց Արամեանենց տունը: Միրտիչ պար-
տէզը նստած կը ծխէր, և ան պատմեց Վարդանին թէ ի՞նչպէս.
խեղճ Ազնիւ, տեսնելով որ ճակատի դուռը արդէն բռնկած է,
վազեց պարտէզի կալմէն խոյս տալու համար. բայց այն կողմի-
դուռը փակուած էր, և վրան բանալի չի կար, ուստի ստիպ-
ուեր էր պատուհանէ մը դուրս նետուիլ:

«Փա՛ռք Աստուծոյ ազատեցաւ, յարեց յուզուած. միայն
զգեստները բռնկեր էին և պատուհանէն ցատկելու ժամանակ
ո՛չ մի ճմլում կամ գալարում չունեցաւ: Աստուած դայն պա-
հեց,»

Վարդան ստուգելէ յետոյ որ Ազնիւ անշտանդ աղատեր է,
տուն վերադարձաւ, զանոնք անհանդիստ չ'ընելու համար: Միւս-
օրը, երբ կրկին գնաց տեղեկութիւն առնելու, Ազնիւ ը գիրք մը

ձեռքը, պարաէզը նստած գտաւ: Իմանալէ ետք թէ բոլորովին աղէկ է, նստաւ, ու խօսակցելու ժամանակ, ի՞նչ կը կարդայիք ըսելով զիրքը ձեռքն առաւ. բայց բանալու ժամանակ, մէջը գրուած նշանն (լայն սպիտակ ժապաւէն մը) զետինը ինկաւ. ծռեցաւ որ զայն տանէ և զիտեց ծայրերն Վ. և Յ. սկզբնատառերն բանուած էին. նոյն ժապաւէնն էր զոր Հայկանոյշի զրկած: Վարդեփունջին բոլորաիքը կտպած էր և որու ծայրերն իր անուան սկսբնատառերն կը կրէին:

« Ի՞նչ զարմանալի բան. ինչպէ՞ս ո՞ր . . . » ըսաւ զարմանահար. մինչդեռ Ազնիւ կը զոչէր. « Ո՛հ յուռութքս չի կորսնցունեմ նորէն. հապիւ զայն գտա՛յ. » և խնդալով շարունակեց. « Հիմա վրաս պիտի ծիծաղիք. բայց եթէ պատմեմ ձեզ ամեն բան, պիտի տեսնէք որ իրաւունք ունիմ:

— Այո, օրիորդ, պատմեցէք խնդրեմ, ու ներեցէք հետաքրքրութեանս, ըսաւ Վարդան, սիրտը սաստիկ տրոփելով: Ազնիւ ալ սկսաւ պատմել թէ ինչպէ՞ս այն սպիտակ վարդեփունջն գտած էր փողոցին մէջ տեղ, երբ մայրն ա՛յնքան կը փափաքէր վարդ մ'ունենալու. . . :

« Այն ժամանակէն ի վեր պահեցի այս երջանկաբեր վարդերն՝ իրրեւ յիշատակ այն տխուր օրերուն. չորացուցած ու տուփի մը մէջ դրած եմ զանոնք. . . . Իսկ ժապաւէնն իրրեւ յուռութքս նկատած եմ. երբ զայն կորսնցնեմ՝ միշտ ձախողուած մը կը պատահի, զիտած եմ: Օրինակի համար, երէկ առտու զայն կորսնցուցեր էի և կէս օրէն ետք այրուելու վճռանդին ենթարկուեցայ: Բայց բարեբաղդաբար յաջողեցայ զայն այսօր գտնել:

Քանի Ազնիւ կը պատմէր, Վարդանին դէմքը կը փոխուէր իր զգացումներուն յուզման ներքեւ, իր թափանցիկ սուր միտքով գուշակեց թէ այն աղէտալի զիչերն, Հայկանոյշ, այդ անսիրտ էակն, իր վարդեփունջն ուղղակի փողոցը նետած էր. ի՞նչ չարութիւն. . . . Ինքն ալ ըստ կարգի պատմեց Ազնիւին անցեալն՝ հաւատարմաբար:

Եւ երբ կենդանի փաստերով հաստատեց թէ այս ամենուն մէջ կար երկնային՝ Նախախնամութեան մատն, որ իր անհասանելի խորհուրդներով ուղած էր այսպէս վարձատրել Ազնիւի նկատմամբ իր զոռացած բուռն սէրը, ալ Ազնիւ չկրցաւ հանդուրժել. Վարդանի նկատմամբ ինքն ալ վաղուց համակրութիւն մը կ'զգար, որ հիմա դէպքերու զարմանալի բերմամբ՝ փոխուած

էր բռնն սիրոյ: Իսկ այդ վարդերունն իրենց անսպառ սիրոյն խորհրդանշանն եղած էր և ժողովէնը երկու սիրայօդ սիրաբեր միացնող ամուր կապ մ'իզու:

Շարաթ մ'ետք, Մկրտիչ Արամեան հպարտութեամբ կը ներկայացնէր իր փեսացուն Վարդան Յովհաննէսեանը բոլոր ազգականներուն և բարեկամներուն, որք խուսն բնորոշ քննարկ կը գիւժին իր տունը, իրենց ջնորհաւորական բարեհասկում իւնները յայտնելու համար:

ԱՐԱՄԱՍ

ՎԵՐՋ

ՊԼԵՏՄԻՔՆ ԻՔԻՔԻ ԳՐԱԿԱՆ ՄԱՐԳ

Անգլիական օրագիրները չեն դադրիր գովեստներ շուայելէ մեծ մարդուն իր այլազան բարեմասնութեանց համար: Թերթ մը կը գրէ.

— Երբոր Երկաթէ Դուքսը դերեզման կ'աւարուէր այնպիսի սգալի ցոյցերով որոց նմանը շարաթ օրուան արարողութեանց մէջ միայն տեսանք, լրտ Պիքոնսթիլը ըսաւ: — «Ուէլինկը ընի դուքսը մեծ կտակ մը թողուց իր հայրենիքին, իր համբաւէն մեծագոյն կտակ մը, այս է՝ իր նկարագրի հայեցողութիւնը: Մեր աղքատին կենաց ողջասուն վիճակին պերճախօս մի նշանն այս է, որ երբ մեր քաղաքական պայքարներուն մէջ առաջնաւ կարգ մարդիկներ կ'վախճանին, ժողովրդեան բոլոր դասաւ կարգներն կ'իյնան վտարել հակաճատութեան ամեն յիշաւ տակներ և իրենց զմայլման և սգոյ հաւատովքն ընծայել հանգուցելոյն բարոյական բարեմասնութեանց: Նկարագրի այս գնահատութիւնը ժողովրդեան մը փրկաւէտ մի հանդամանքն է, և ստուգիւ այդ հանգամանքը բուն զօրութեամբ երևան ելաւ Պ. Ալատողընի յուզարկաւորութեան ժամանակ: Այսպէս նոր յոյս մը կ'ծագի սգալի արարողութենէ մը, վստն գի Պ. Ալատողընի նկարագրի հայեցողութենէ նոր ներշնչութիւն մը կ'արտագրի մեր տոհմային բարօրութեան ազդիւրներուն համար: Քաղաքական պետն կուսակցութեան կ'պատկանի, աստուածաբանն եկեղեցւոյ, քաղաքագէտը պատմութեան, բայց իր ջնաչ խորհիլ կեանքով, իր մաքուր, չեւտէր, արի և ճարտար րնաւ

ւորութեամբ մարդն ամեն հոգւոյ համար լուսատու քահ մ'է: ք

— Բայց ոչ նուազ անուանի է Պ. Կլատտըն իբրեւ գրական մարդ: Բազմակողմանի էր իր հանճարն և այլապէս կոչումներու ընդունակ, այնպէս որ եթէ բոլոր իր ուշադրութիւնը քաղաքականութեան շնուիրէր տարակոյս չկայ որ այլ և այլ ճիւղերու մէջ դերագոյն դիրք մը բռնելու կարող պիտի լինէր: Աննման դժբաժազէտ մը, ընտիր գրապետ մը, նշանաւոր փայտահատ մը կարող էր լինիլ: Բայց և այնպէս իր հանճարին մասնաւոր արդեանց հետքը թողուց զանազան գրուածներու մէջ: Արդէն յայտնի է որ Պ. Կլատտըն իբրեւ հեղինակ այլ և այլ ճիւղեր մշակեց: Ժամանակ մ'իր ուշը գրաւեցին Հոմեր և Հոմերեան դարն, ուրիշ ժամանակ մ'ալ՝ Ուրատիոս և Տանդէ: Աստուածաբանութիւն և Ս. Գրոց քննադատական ուսումնասիրութիւնը մեծ հրապոյր ունէին իրեն համար, միայն են՝ իր նշանաւոր հայտնաբերութիւնն Հըսքլէյի հետ. իր «Ս. Գրոց անտիկ ժայռը, և իր գրուածները Պըդլըր եպիսկոպոսին վրայ» Բաւական է միայն ակնարկ մը փել Պ. Կլատտընի հրատարակած գործերուն վրայ՝ համադրելու համար թէ իր մտածումներու ձկտումը միշտ լուրջ էր, և թէ վիճաբանութիւնն իրեն համար կենաց աղն էր: Չունէր այն երեւակայութիւնն որ հաստիչ զօրութիւն մ'է, կամ, եթէ ունէր, արդիւնքն զգալի չէ: Թէ և վիպասանութեան սիրող, այդ ասպարէզն ուրիշներուն թողուց, և եթէ երբեմն ռատնաւորներ կ'գրէր լոկ թարգմանութեան համար էր:

Պ. Կլատտըն՝ քաղաքական գրադումներու կամ երկար խորհրդածութեան րերմամբ՝ ժամանակ առ ժամանակ կ'ըրէր իր յօրինած առաջին գիրքն 1856 ին լոյս տեսաւ. «Պետութեան և Եկեղեցւոյ յարաբերութիւն» վերնագրով: Այդ գործը գլխաւորապէս նշանաւոր է այս նկատմամբ՝ թէ հեղինակը վերջին տարիներու մէջ որքան փոխած էր իր կարծիքն: Այն ժամանակ Պ. Կլատտըն քսան ինն տարեկան էր, և իր զիրքը գովեստով խառն քննադատութեան առարկայ եղաւ Մաքսիմիլիան Կոլմէ: «Իր Եկեղեցւոյ սկզբունք 1840 ին, Աղօթագիրքն» 1845 ին լոյս տեսան: Այնուհետեւ՝ տասն երկու տարի Պ. Կլատտընի գրական գործունէութիւնը դադար կ'առնու, (ի բաց առեալ քաղաքական խնդիրներու վրայ գրած տետրները) և 1857 ին երեւան կ'եննեն իր հոմերական ուսումնասիրութիւնները, այս մակագրով, «Հոմերի տեղն Դասական Դաստիարակութեան մէջ» և ասոր կ'յաջորդէ եռաշատոր ստուար գործ մը՝ «Հոմե-

քի վրայ ուսումնասիրութիւնք և Համերեան դար»։ Առաջին հատորը կ'ճառէ հոմերեան դարու քաղաքականութեան վրայ և երրորդ հատորը միայն ուսանողին համար պատմական արժէք ունի։ «Առաջին Մարտն» 1863 ին երեցաւ, ինչպէս նաև «Ինքնագիր Աննապրուսթեան գլուխ մը» Հետդնէտէ Պ. Ալատտոյըն գրեց զանազան դործեր հոմերական գիցարանութեան ծագման և այլ հարցերու վրայ։ Երկու կարևոր գրքոյկներ հրատարակեց 1874-75 ին, «Վատիկանեան Վճիռներ» և «Վատիկանականութիւն» վերնագրով, որ մէկ հոտորի ձեռք վերստին տպուեցաւ «Հում և Երբագոյն Ձեռագրութիւն կրօնից մէջ» անուամբ։ Եոյն միջոցները Պ. Ալատտոյըն հրատարակեց նաև մի քանի տետրակներ, և 1892 ին «Իրլանտական Խնդրոյն Յատուկ Երևոյթները»։ 1893 ին «Ժողովրդեան Աստուածաշնչի պատմութեան դործին Երաժուցութիւն մը» գրեց և 1896 ին Պլադըր Եպիսկոպոսին Գործերուն վրայ Մեկնութիւններ»։ Իր վերջնադոյն դործն եղաւ «Հանդերձեալ Աննաց մէջ Մարդուն Վիճակը» որ լոյս տեսաւ 1896 ին։ Ունի նաև ուրիշ երկեր, և միայն իր բանաստեղծութիւններն ու փորձերն, «Անցեալ Տարիներէ Քաղաքացի» վերնագրով եօթն ութ հատոր կ'կազմեն։

Այս հարեանցի ակնարկն ի հարկէ շատ որոշ գաղափար մը չընծայեր Պ. Ալատտոյընի գրական կենաց վրայ։ Նա միշտ ուսանող մ'էր, գրասիրական անսովոր եռանդ մը կ'տածէր ինչպէս նաև արդար դատերու համար մեծ տախտակ մը։ Ամեն տեսակ գրեանց վրայ իր քննադատութիւններն եռանդուն հետաքրքրութեամբ կ'կարդացուէին, և սարտ է յիշել որ մի քանի տարի առաջ՝ Տառն և Բնէրբըր Դաբ անուն հանդիսին կարճ յօդուածներ կ'գրէր։ Երբ գրողներն իմացան այս բանս, ի Համարտէն գրեանց տեղատարափ մ'սկսաւ, որպէս զի Պ. Ալատտոյընի ուղադրութիւնն ուղղին իրենց գործերուն վրայ, և շատ անգամ Պ. Ալատտոյընի ինքնագիր ստորագրութիւնն Բապտիստի վրայ կ'իյնդրուէր։ Եւ երբեմն քննադատական մի քանի խօսքեր և զնահատումներ միայն ծերունիին կողմէ, մեծ ուրախութիւն կ'պատճառէր հեղինակին՝ նկատելով որ իր դործն աչքէ անցուցած է։ Սէնդ Տէյնիօլի գրադարանն որքան մեծ օգուտ քաղած է Պ. Ալատտոյընի այդ ինքնայորդոր գրուածներէն կարելի չէ ըսել։ Պ. Ալատտոյընի մէն մի երկար յօդուածին զինն էր, ինչպէս որ կ'ըսուի, հարկւր անդրական սակի։

Ք. ԷՏԻՍԸՆԻ ԿԵԱՆՔԷՆ

Պ. Էտիսըն ժամանակին առաջնակարգ հնարիչն է։ Թէ իր գիւտերն՝ որ աշխարհի ուշագրութիւնը կը գրաւեն, ինչ աստիճան օգտակար պիտի լինին ընդհանուր մարդկութեան՝ ապագան պիտի ջայց տայ։ Այս պահուստ՝ կը ջանայ, կ'ըսեն, ամերիկեան Հանրապետութեան այնպիսի դժոխային մեքենաներ տալ, որ իր թշնամիները կայծակնահար ընեն։ Սակայն ալ մարդն՝ որ ելեկտրական հոսանուտով կը խաղայ անդու և որ ղերբնական էակի մը կերպարան կըստանայ ռամկին առջև, շատ պարզասկի մահկանացու մ'է։ Իր կենաց և բնաւորութեան մի քանի գծերը կ'արժէ արձանագրել, զի՞ծեր՝ որ այնքան աւելի դարմանալի կը թուին որքան մեծ հարգում մը պատկանին։

Թ. Էտիսըն, կարելի՞ է հաւատալ, խալ է։ Իր այս խլութիւնը դանազան զրոյցներու առիթ տուած է։ Սակայն այս ճշմարիտ է որ երբ Էտիսըն, դեռևս փոքրիկ տղայ մը, կայարանի մը կառքին բեռը կը պարպէր, իր մի պաշտօնակիցն՝ կատակի ձեռով, երկու ականջներէն կը բռնէ և օդին մէջ այնպէս կ'որորէ, որ ականջներուն թմրուկները կը պայթին, և անդարմանելի խլութեան մ'ենթակայ կը մնայ։

Սակաւապէս է Պ. Էտիսըն, թէ և սոսկալի ծխող մը։ Կը ճաշէ՝ կարծես որպէսզի աւելի աղատ ծխէ։ Մի անգամ երկարաակ աշխատանքէ մ'ետք, երբ մի քանի գիշեր անքուն մնաց, առաւոտեան ժամը հինգին իր աշխատանոցին անկողնին մէջ կը նետուի, ժամն իննին նախաճաշի իջնելու որոշելով։ Իր մի ընկերն ուղեով անոր խաղ մը խաղալ, այնպէս կը կարգադրէ որ ինքն ալ մի և նոյն ժամուսն ճաշն ընէ։ Պ. Էտիսըն որոշեալ ժամուսն ճաշարան կ'ընէ և սեղան կը նստի։ Բայց դեռ կերակուրը չսկսած՝ քունը կը տանի, մինչդեռ իր բարեկամն նախաճաշն ընելէն ետև։ Պ. Էտիսընի կերակուրը կը պահէ և իր կերածին մնացորդներն անոր սաջի կը քչէ։ Պ. Էտիսըն մի քանի բոյլէ ետք կ'արթննայ, և իր առջև ճաշի բեկորներ տեսնելով՝ կարծէ թէ իր ճաշն ըրած է։ Ուստի աթոռէն կ'ընէ և զլանիկ մը ծխելու կը պատրաստուի։ Երբ վերջապէս եղելութիւնը իրեն կը պատմուի կըսկսի բոլոր սրտով ծիծաղիլ և նորէն սեղան կը նստի։

Պրօքսիման մարդ մ է Էտիսըն: Անարմէք կը նկատէ այն գիւտե-
րուն որ շահաւոր չեն ժողովրդեան համար: Յաջողութեան կա-
րեոր մի պայման կ'սեպէ չափէն աւելի ժողովրդական չլինիլ և
մի քանի թշնամիներ ունենալը: Իր սիրական առածն է. հաւա-
քած հեղաշարի է որ շահաւէտ և օգտակար լինի: Այն մարդը,
կըսէ ստէպ, որ ուրիշի չըրածը կարող է ընել գիտութեան
սահմանին մէջ, իրաւունք ունի պարծենալու իր գիւտին վրայ:

Թուաքէր չէ այդ անուանի հնարիչն. թուանշաններու յար-
մարութիւն չունի թէ և ու, ինչպէս ինք կըսէ, թուաբանական
կանոններու հետեւած չէ, և կարող չէ եղած յիշել թէ եօթն
անգամ եօթը քանի կընէ, այլ եօթն անգամ վեց քառասուն
երկու ընելն հաշուելէն ետեւ, եօթն աւելցնելով պէտք եղած
թիւը կը գտնէ, սակայն թուաբանական շատ կիճուտ խնդիր-
ներ ճշտութեամբ լուծելու մասին չատ ճարտար է:

Շքանշաններու անարքէք կ'երևի Պ. Էտիսըն, թէ և մեծ քա-
նակութեամբ ունի: Մի անգամ իր մի բարեկամե խնդրեց որ
արուեստահանդէսի մը ցուցադրելու համար պատուանշանները
իրեն տայ: Պ. Էտիսըն այդ նշաններուն տուփին բանալին կո-
րուսած լինելով հարկ եղաւ զայն կտորել, սակայն, որ աւելի
զարմանալի է, անկարող եղաւ անոնց վրայ որոշ տեղեկութիւն
մը տալ:

Շատ անգամ Պ. Էտիսըն իրեն ուղղուած նամակները չբա-
նար կարդալու, և երբ կը հիննան, ամենէ գիւրին և կըտ-
րուկ միջոցը կը համարի զանոնք վառարանը նետել և գործովն
զրադիլ:

Եւ իրօք աշխատութեան ժամերն այնքան անդին են
այդ մարդուն համար, որ ստէպ ամեն րան, մինչև անգամ ինք-
զինքը կը մոռնայ: Մեքենակտն խնդիր-մը լուծելու ժամանակ
կը յափշտակուի, իր շուրջն անցած դարձածը չտեսներ, չլեր,
վերացած է: Օր մը ճէրզի քաղաքէն Եիքակօ դնալու միջոցին
սկսաւ շոքեկառօթին մէջ աշխատիլ երկարական խնդիր մը լու-
ծելու համար: Իր ուղևորութեան 24 ժամն իրեն համար վայր-
կեան մ'երևելով՝ և ոչ իսկ նշարեց որ իր ուղեկիցներն զի-
շեր մը քնացած և երեք անգամ ճաշ ըրած էին:

Եւ թերեւ իր աշխատասէր ոգւոյն բերմամբ, երբ իրեն
հարց ու փորձ ըրին թէ ի՞նչ է հանճարն, նա սահմանեց այս-
պէս - Հաղուադիւտ է ճշմարիտ, բնատուր հանճարն, հարիւ-
րին հաղիւ երկուքը կրնայ իսկ և իսկ հանճար լինիլ, մինչդեռ

իննըսունն ութը պարզապէս անդուլ աշխատութեան արդիւնքն է: Ներշնչում մը չէ հանճարն, այլ աշխատութիւն և զբոսանք (inspiration is perspiration):

(Քաղ)

Թ. ԽԱՆՃԱՆ

Ի Ն Ֆ Լ Ի Ի Է Ն Յ Ս

ԿԱՏԱԿԵՐԳ ՄԸ

ԱՐԱՐ Բ. ՏԵՍԻԼ Ա.

(Տեսարանն է հիւանդներ ընդունելու մեծ սրահ մը, արուներ, գրասեղաններ, բժշկական գործիքներ, բժիշկներ ու ծառայ մը.)

ԲԺԻՇԿՆԵՐԻՆ ՄԻՆ. (Ձեռքը և ԲՆԻՇԿՆԵՐԻՆ ԲԱՐԵԿԱՄԱՆԵՐԱՆ, ԻՆՖԻԼԵՆԿԱԿԱՆ ԲԱՆՈՒՍՈՂՆԵՐԸ ՀԱՅԵՐ ԵՆ, ԻՆՇԵՐՆԵՐԸ.)

ՈՒՐԻՇ ԲԺԻՇԿ ՄԸ. — Զայն մի հաներ, խոհեմութիւն չէ հանրութիւնը վախի մէջ ձգելն: Կարելի է թեթեւ բան մ'է, կանցնի:

ԵՐԴՈՐԴ ՄԸ. — Բարեկամ, ես այս սոսկալի միջրոպը ստակեցնելու ճարը գտայ . . . Բայց . . .

ՄՆԱՅԵԱԼՔ. — (ԱՌԻՇ ԲՆԻՇԿ) Բայց — Բայցն ի՞նչ է, շուտ ըսէ, հիւանդութիւնը ստականալու վրայ է. . .

ԵՐԴՈՐԴ. — Եթէ հալած կապարը հիւանդին կոկորդն ի վար սահեցնենք . . . անմիջապէս այդ անդամ միջրոպը կը ստակի. . . Քիտը չկրցաւ մտածել զայս . . .

ՄՆԱՅԵԱԼՔ. — Վախէ՞ք փախցուցի՞ր, ինչ . . . մարդն ի՞նչ կըլլայ. դիտե՛ս . . . Սիփրոպէն շատ առաջ մնա՞ք բարոյք կ'կոխէ . . .

ԵՐԴՈՐԴ. — Բայց սոսքիչ մ'առաջ մեզ ծաղրող անիծեալ միջրոպն ալ կ'ստակի եւ. . .

ՄՆԱՅԵԱԼՔ. — Պարտադ խօսքեր մի ընէք, այդ կերպով մարդկութեան բարերարները չենք կրնար կոչուիլ:

ՈՒՐԻՇ ԲԺԻՇԿ ՄԸ. — Տեա՛րք պաշտօնակիցք, չի՞ կրնար ըլլալ որ այս ամբողջ քաղաքը ահագին ապակիի մը ներքեւ ծածկէք, և չե՛մ կարծեր թէ այս ըսածն անհարկն բան մ'ըլլայ . . . քանի մ'օրեր առաջ անգլ. թերթի մը մէջ կարդացի թէ ի Լոնտոն, այս մեծ միջրոպաղաքն ապակիէ վիթխարի հովանոցի մը տակ պիտի առնուի, անձրեւ և օդի անմաքրութիւններ ներս չընդունելու համար . . . Օղբ ներս մտնելու ամենափոքր ծակ մը իսկ չթոյլուէք . . . կը յուսամ թէ այս կերպով այդ անպիտան միջրոպն ու իւր թոռներ չպիտի կորենան ներս մտնել և մարդիկները նեղել . . .

ՈՒՐԻՇ ԲԺԻՇԿ ՄԸ. — Դուն ալ անանկ դժուարին և անդորձադրելի բան կառաջարկես որ լսողը վրադ կ'իյնայ թէ . . . չե՞ս գիտեր թէ օդը փոխել պէտք է. Օգոստէնը պիտի սպառի և ֆուտպոնի տախտը բոլոր մարդոց վայրկեանական ամենասոսկալի միջրոպը պիտի ըլլայ. . . թո՛ղ որ

այդ լրբնուկ միբրայր գետնին տակէն ալ խոնաւութեան հետ դուրս կուգայ . . . Չնէք սեղեր լսել այլ ևս այնպիսի անիմաստ խորհուրդներ . . . Տասնէիններորդ դարու բժշկութեան բնաւ չվայլէր . . .

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԲԺԻՇԿԱԶ. — Բարեկամներս, ինչու համար կ'ծածկենք մեր ներքին զբաղումներն, և կ'որի՛կ կ'որի՛կ ճերմակները հիւանդներէն խլելու մեր մեծ փափաքը . . . անկեղծութիւնը պարտք կ'դնէ մեր վրայ որ մենք ալ Մայթուզեանին պէս գոչենք . . . բարի եկար, հազար բարի Սերեցնալդ իմ ինձ . . . զի դուն մեր պարապքսակները պիտի լեցնես գիւթիչ կ'որիկներով . . . Շիտակը պահ մ'առաջ ամբիսին առջև՝ ինձ, ին երեսին դժոխքէն փախած սե՛ս ստամոյշ պռուտ պարզապէս կեղծաւորութիւն եր . . . Ասանկ գրամական տաղնապի մէջ, երբ մինչեւ երեկոյ սրճարանի կամ դեղարաններու անկիւնները կ'սպասենք ու կ'սպասենք . . . հիւանդին գայտեսանն . . . երբ մեր գրպաններուն մէջ 5 - 10 դրջ մնացած չէ . . . կամաց կամաց հին զգեստներ ալ հաջնելու պիտի ստիպուինք . . . Յիւրաքի մեծ բարերար մ'է մեզի սա. ինձ. Յն, ուրեմն բաժանելու ինք . . . Մատիտ և թուղթ դեղագրի պատրաստ ունենանք . . . Ահա դուռը իրաւու ետեւէ կը զարնուի . . . ծօ, կ'արիս . . .

ՄԱՐԿՈՍ ԱՆՊԱՐ. — Հրամայե՛ք, էֆէնտիմ, պատրաստ եմ . . .

ԲԺԻՇԿԱ ՄԱՆ — Նայէ՛, հա՛, քեզ տեսնեմ, հիւանդները ու անոնց բարեկամները սիրով քաղաքալարութեամբ սրահ առաջնորդես . . . Նրա՛յ որ պալաշի՛մ մը չտախուհ համար ետ դարձնես զանոնք, կամ բարկութեամբ դուռն ետնուուն ումուր մը դոցես . . . մանք քու խաղըդ իօշ կընենք . . .

ՄԱՐԿՈՍ ԱՆՊԱՐ. — Շատ աղէկ, էֆէնտիներս, շտա՛ աղէկ (գուրտ կելնէ) :

ՏԵՍԻՆ Բ.

— Հիւանդներն կարգաւ կ'մտնեն —

ՀԻՆԱՐԴ ՄԱՆ — (Բիւլ-ի Կիւլ-ի) Բարեւ Տքթ. էֆ. — (Բանի մը սովորական խօսքի) սիրտս կ'խառնուի, բան մը կ'ըլլամ կոր . . .

ԲԺԻՇԿԱՆ. — Լեզուդ դուրս հանէ մէյմը նայիմ . . . է՛, ալ ներս քաշէ . . . ասնկ ընդհանուր թուլութիւն մը, տաքութիւն մը կա՛յ վրադ . . .

ՀԻՆԱՐԴ. — Այո՛, այո՛ Տքթօր էֆէնտի . . .

ԲԺԻՇԿԱՆ. — (Գիշտիւր Է Էրեւի) Հոգ մի՛ ընէր կանցնի, ինձիւէնցաւ է Գործողութեան կերպը կ'ընէ ու մէկիւր կը գրպանէ :

Բ. ՀԻՆԱՐԴ. — (Բ. Բիւլ-ի Կիւլ-ի) Գլուխս, փորս, օտքերս կը ցաւին . . . նամմ, Տքթ. էֆ. պաշտօնաւ եմ եղեր ինչ, ամա՛ն դարման մը . . .

Բ. ԲԺԻՇԿԱՆ. — (Աւելեւ հեռութիւն խորհիւ եւ խառն ձեռքով) հա՛ղա մէյմը նայիմ . . . կը բաւէ : Ախորժակդ ինչպէս է :

ՀԻՆԱՐԴ. — Բնա՛ւ ակորժակ չունիմ, գո՛ղ է օգքիս ներակութիւն . . .

ԲԺԻՇԿԱՆ. — Հոգ մի՛ ընէր կանցնի, ինձիւէնցաւ է . . . (Գիւրազիւրը գրեկով կուտայ և մէկիւր կը գրպանէ)

ՀԻՒԱՆՐԱՆ. — Ներեցէ՛ք Տաթ. էֆ. այս դեղն ի՞նչպէս պիտի գործ
ծածեմ . . :

ԲԺԻՇԿԱՆ. — Դեղագործը շիշին վրայ կը դրէ : Ասիկա ջուր մ'է, օրը
երեք անգամ ապուրի դգալով պիտի առնէք, կերակուրէն ճիշտ կէս ժամ
առաջ :

ՀԻՒԱՆՐԱՆ. — Բայց ներեցէ՛ք, Տաթ. էֆ. ըրի թէ բնաւ անորժակ
չունիմ . . :

ԲԺԻՇԿԱՆ. — Դգալ մը խմածիդ պէս, անորժակդ պիտի բացուի . . :

ՀԻՒԱՆՐԱՆ. — Հա՛ հոգիդ սիրեմ, Տաթէօթս, եթէ աղէկնամ ալ
ես գիտեմ . . . (կը մեկնի) :

ԲԺԻՇԿԱՆ. — Ամա, երկար ըրաւ հա՛, թմնն կողմը կ'ցաւ, միայն
լեզուն չի՞ ցաւիր, ի՞նչ . . . մեր վայրկեանները թանկագին են հիմա . . . :

Գ. ՀԻՒԱՆՐԱՆ. — (Գ. ԲԺԻՇԿԱՆ ԻՒՄԷՆԻ) (միւս բժիշկներն իրենց
մասնաւոր տեղերը նստած լրագիր կ'կարդան) Դոշտցի, փխեցի,
խելքս կը դառնայ . . . Տանկ եմ, ի՞նչ եմ, ամա՛ն Տաթ. էֆ. տըր
տիս անբման . . . :

Գ. ԲԺԻՇԿԱՆ. — (Ամա է՛ ԲԵՐԷՆԻ) մէյ մը թո՛ւք մէջը . . . (Հիւ
ւանդը կ'ըզնէ եւ բժիշկը կ'սկսի խաշորապոյցով զննել . . . առա-
րակեռածեւ միբնայը փնտռել) :

ՀԻՒԱՆՐԱՆ. — Ճամբով, Տաթ. էֆ. աս ի՞նչ ցաւ է որ թմնն տեղ
երեսն կեղծէ . . . :

ԲԺԻՇԿԱՆ. — Հոգ մի՛ բնեք կանցնի, ինժիրուէցաւ է . . . : (կը գրէ
դիւպագիրը) Տաթ. մը հապ պիտի առնեա՞ս, անոնցմէ օրը 4 հատ պիտի
առնես, առառն, կէտօրին, երեկոյին և հատ մ'ալ պտուղած առնող .
կերակուրէն կէս ժամ վերջ : (ուրախաբանմբ մեկնար կը գրաւանէ) :

Գ. ՀԻՒԱՆՐԱՆ. — (Գ. ԲԺԻՇԿԱՆ ԻՒՄԷՆԻ) Մէջս կ'ցաւ, վրաս բնաւ
ղորութիւն չկայ . . . գիշերները քրտինքներու մէջ կ'սղլամ, օտքդ պաղ-
նեմ, Տաթ. էֆ. աղատէ զիս այս նեղութիւններէն . . . :

Գ. ԲԺԻՇԿԱՆ. — Հոգ մի՛ բնեք կանցնի, ինժիրուէցաւ է : Քանի մ'օ-
րեր ճանգիտա պիտի ընես, քեզի մօքրողական մը կուտամ, կը յուսամ
թէ նախկին առողջ վիճակդ կ'գտնես : (Դիւպագիրը կ'գրէ) ասիկայ տղի
ջուր մ'է, մէկ անգամէն խմես հատցնես պիտի : Վերջը նորէն կ'տեսնեմ
քեզ ու զօրացուցի՛ր գեղ մ'ալ կուտամ, կանցնի կերթայ . . . : (Մե-
նիտին կը գրաւանէ) :

Ե. ՀԻՒԱՆՐԱՆ. — (Դե՛-մէ՛ն է՛ ԲԵՐԷՆԻ, ԻՒՄԷՆԻ) Բարե
Տաթ. էֆ. ի՞նչպէս էք, աղէ՞կ էք :

Ե. ԲԺԻՇԿԱՆ. — Ծնորհակալ եմ, աղէկ եմ : կը յուսամ թէ գուք
ալ աղէկ էք . . :

ՄԱՅՐԱՆ. — Մեր աղէկութիւնն ահա յայտնի է : Քանի մը տաթիւն-
քէ ի վեր զաւկիս վրայ ջնջոյին տեսակ մը հիւանդութիւն կայ, մեկամաղ
ձոտ վիճակ մ'ունի . . . ալ բժիշկ չմտայ . . . գեղեր ըսե՛ս, հաշիւը չե՛-
կայ (ծոցէն կը հանէ դիւպագիրներու ծրար մը) Արօժիւր, Համբի
Միւր, Փօրապիւս, Լաթրա ՎօռՎօսիւն, Վօրպայի Մաճիկը, և
այլն և այլն բնաւ օգուտ չըբին : Ա՛խ, այս ի՞նչ բան էր գլուխ եկաւ,
հիմակ ալ աս օրուան ցաւն, ինժիրուէցաւ է, ի՞նչ զբխում է, եկաւ մի-

տալու և այժմ կ'առաջադի գործերը զաւարտ. . . Ձեռք գիրքեր թէ ալ
խնչ ընեմ. . .

ԲԺԻՇԿԻՆ. — Օգտափութութիւն մ'ըրեք՝ գիւղ մ'երթալով :

ՄԱՅՐԸ. — Այո՛, Տօբթ. էֆ. բայց շատ քիչ օգուտ տեսանք.

ԲԺԻՇԿԻՆ. (Դեմքով ուրիշ խօսելու հետեւ) . . . Բեռնակներ
էնքէն) Ես հիմա պատրաստ դեղ մը պիտի տամ, դեղ մը որ մեծ համբաւ
կ'ընէր Լոնտոնի մանուկները Բարիկի բոլոր հիւանդանոցներուն մէջ. նշաւ
նաւոր բժիշկներ կ'ընէին ըսածիս, կը յուսամ թէ այս դեղով Ձեր զաւ-
կին ցուերը կ'մեղմանան . . .

ԴԵՄԱՏԻ ՀԻՒԱՆԴԻՆ. — Ներեցէք, Տօբթ. էֆ. կրնամ իմանալ զե-
ղին անունը :

ԲԺԻՇԿԻՆ. — Վախճանաբ տամոնեալ ալ Բիւրլո, վեց ֆը-
րանհոց փութ շիշ մը : Քիչ մը ջուրին մէջ տաքծի զգալ մը այդ դեղէն
կը լիցնէք, ուղեք նեւիւն մ'ալ շաւար կ'առնէք. և օրն երկու անգամ,
առտուն և իրիկունը, կ'առնէք. մեծ յոյս ունիմ թէ պիտի աղեկնաք :

ՄԱՅՐԸ. — Տօբթ. էֆ. արդեօք այդ վալէ . . . վալի՞ք խանիմ
եջ կ'առնուի :

ՀԻՒԱՆԴԻՆ. — Ո՛չ, մայր, դեղին անունն է անիկա : Մայրիկ, ներ-
թիւն չառնք Տօբթ. էֆ.ին . . . Ներեցէք Տօբթ. հաբեում մ'ալ . . .
Ձեր յիշած Բիւրլոն, արդեօք Լարուշանի անցեալներուն գրած Բիւր-
լոնն է :

ԲԺԻՇԿԻՆ. — Ո՛չ, իմ ըսածս Բիւրլոն է, ո՛չ թէ Բիւր վո . . .

ՀԻՒԱՆԴԻՆ. — Մայր ալ երթանք, ուրիշ հիւանդներ կ'օգտանան . . .

ՄԱՅՐԸ. — (Վախճան Գեորգի) Տօբթ. էֆ. այս նոր ցուին չամար
Բոնչ կրնուի :

ԲԺԻՇԿԻՆ. — Հոգ մի՛ ընէր կանցի, ինչիւնչաւ է . . . (Կերպում) .
Ի՞նչ, ամա՛ երկնային հա՛ . . . Կնկալ չենք . . . Ես մինչև հիմա
հինգ հատ հիւանդ նայելով, հինգ մեծիս կրնայի զոգանել . . .

(Գաղաք և հանգիստ) . — (Բժիշկները գիրաւ կ'հաւանքիւնեն,
Զուարթ դիմերով) Քանի մ'ամիս ատենի երթալ նե՛ փոռաւոր քա-
ղաք . . . (Գորշն փառաւոր ճաշ մ'ընել. կը մեկնին)

— Վարագոյրը կիւնէ —

ԱՐԱՐ Գ.

ՏԵՍԻՒ Ա.

(Տեսարանն է գիւղի մը դպրոցն — Գրաւորան, զանգուի և
ալիւ՝ Ուսուցիչ, աշակերտներ, և պա՛ մը վերջ՝ աղետալ քաղա-
կան աղա մը, բժիշկ մը և պաշտօնատար մը)

ՈՒՍՈՒՑԻՉԸ. — Լաւթիւն . . . դասի պիտի ելնէք . . . : Կարգ
Ա., բնագիտութիւն, նստեցէ՛ք : Գիրքերնիդ գոցեցէք . . . մի՛ խօսիք :
շխտակ նստեցէք . . . : Դռն, ձամեան, ի՞նչ է օդ :

ԱՇԱԿԵՐՏՂ. — Օրն երկու նոր գանուած կաղերու խառնուրդն է :
ՈՒՍՈՒՑԻՉԸ. — Ի՞նչ է հօվը :

ԱՇԱԿԵՐՏՂ. — Տաք և պաղ օդային հոսանայ միջև եղած մենամարտն է :

ՈՒՍՈՒՑԻՉԸ. — (Ուրիշ աւելի է) Ի՞նչ ըլլալ կ'կարծուի երկրաշար-
ժըն. (Այս գահին իւր. — Դն ներսէն) տղաս պատասխանէ՛, նայիմ :

ԱՇԱԿԵՐՏՂ. — Մ'ամառ ըսաւ որ գետնին տակը գանուող ցատա-
նաներու կռիւն է :

ՈՒՍՈՒՑԻՉԸ. — Ծօ՞, անպիտան, գետնին տակը սատանայ չէ յի-
կրակ կայ, որ երբեմն . . .

Թաղ. աղան — (Ըրգիւն) պիտէ, վարժապետ դուն անանկ որաներ
կըսես քի չկըլտի . . . հիշ գետնին տակը կրակ կ'ըլլայ մի՞ . . . ատանկ
է նը բոլոր աշխարհք քութաւմաւը կըլլայ :

ՈՒՍՈՒՑԻՉԸ. — Աղա, ներեցէք, Ձեր խելքը տարօրինակ կ'գտնէ մեր
ըսածը, սակայն վստահ եղէք որ կրակ գուրս թափող լեռներ կան, ասածը
նշաններ են որ գետնին տակը կրակ կայ :

ԹԱՂ. ԱՂԱՆ. — Պէկի՛ . . . խելքս կտորիկ մը պառկեցաւ, վար-
ժապետ :

ՈՒՍՈՒՑԻՉԸ. — (Կրէն լ'ալէ, Է ի. Էրէն Մարտէն — Էրէն Էր-
հալէ) . . . ետ'ն, մարդուս մարմնայն մէջ քանի՞ ոսկոր կայ :

ԱՇԱԿԵՐՏՂ. — 208 հատ ոսկոր կայ :

ՈՒՍՈՒՑԻՉԸ. — ձի՛շտ է :

ԹԱՂ. ԱՂԱՆ. — Հա՛, ասանկ խելքի պառկող պաներ օրօրեցոր. . . :
ՀԻՒԱՆԴԱՆ ԱՇԱԿԵՐՏ ՄՂ. — (Ըրգիւն) Միւսիւ, գլուխս կ'ցաւի,
խելքս կ'գառնայ, չեմ կրնար աշխատիլ . . . :

ՈՒՍՈՒՑԻՉԸ. — (Ձեռն աւելի տնայն էրէն), Գիրքերդ առ-
տուն գն'ա, տաք պահէ ինքզինքդ. . . Հոգ մի բներ կանցնի ինձ. Է. . .

ԹԱՂ. ԱՂԱՆ. — Վարժապետ, դուն ալ անանկ դօրեա դօրեա կը
ղրկես քի . . . (Հիւսնային աւելի) հո՞ս եկուր, ծօ՞, անպիտան, ես կը
խառնուիմ այդ գպրոցին . . . Իրա՞ւ կըսես, չէ նէ սո՛ւտ ես . . . :

ՈՒՍՈՒՑԻՉԸ. — Ներեցէ՛ք, Թաղ. աղա, աղան ի՛րօք տկար է, եթէ
չղրկներ այդ անպիտան ինձ. բոլոր աշակերտաց մէջ կ'ճարակի . . . :

ԹԱՂ. ԱՂԱՆ. — Էս ատանկ բաներու էնէմքիներ չեմ խտր
ամառ, նէ իսէ, դուն գիտես . . . :

ՈՒՍՈՒՑԻՉԸ. — (Տղան կ'ղրկէ. ուրիշ աշակերտի մը) Մարդուս
աղիւններուն երկայնութիւնն ո՞րչափ է : (Ու. Էրէն Էր. Էրէն Էր-
հալէ) :

ԱՇԱԿԵՐՏՂ. — Իր հասակին 25 անգամն է :

ԹԱՂ. ԱՂԱՆ. — Չարմանալի՛ պառն, հիշ սա պըտըտիկ փորին մէջ
իր պոյնի երկանութեանը 25 անգամը պաղըրտալ կ'ըլլայ մի . . . :

(Տղ. Էրէն Էրէն) Հա՛, աղէկ էկար Տօրթ. Էֆ. Էրէն, աս մեր
վարժապետը սեալ պաներ կ'սորկնէ . . . կ'ըսէ քի, մարդուն փորին
մէջ իր պոյնի 25 անգամը երկան պաղըրտալ կայ, հիշ ասանկ պան
մը կ'ըլլայ մի . . . :

ՏՕՔԹ. — Տե՛ս, Թաղ. աղա, քեզի բացատրեմ թէ ինչպէս շիտակ է վարժապետին ըսածը: Անշուշտ երկայն ճճի տեսած էք:

ԹԱՂ. ԱՂԱՆ. — Տօքթ. ճճին ի՞նչ է:

ՏՕՔԹ. Խողովանն:

ԹԱՂ. ԱՂԱՆ. — Ի՞նչ կ'ըսէ . . . Սողովանին արեւ տեսած եմ ես . . . :

ՏՕՔԹ. — Լա՛ւ, այդ սողովանը ոլորուի նէ, սանկ պղտիկ քան մը կ'ըլլայ, անանկ չէ՞ . . . Ահա այս ալ անոր կ'ըմանի:

ԹԱՂ. ԱՂԱՆ. — Աճէրիմ, վարժապետ, լաւ պաներ կ'սորվցնէ եղեր, չըսե՛ս, Տօքթօր էֆ:

ՈՒՍՈՒՑԻՉԸ. — Կեցէ՛ք, քիչ մ'ալ Թուարանուծենէն հարցնեմ ձեզի. . . (ուրիշ հիւանդ աշակերտ մը կուգայ) Հիւանդը. — Միւսիւ, կ'դողամ կոր, փսխեմ պիտի . . . Էս ալ գիրքերս առնեմ երթամ. . .

ՈՒՍՈՒՑԻՉԸ. — Տօքթօր էֆ. կ'հաճիք քննել այս տղան, զրկե՛մ:

ԹԱՂ. ԱՂԱՆ. — Չըլլա՛ր, մի՛ զրկեր, վարժապետ, . . . Տօքթօր էֆ. նստիլ քի ես պատուելիին ալ ըսի . . . ես տասնիկ պոչ պաներու էմիսիւնիք չեմ խտար . . . Թող նստի ան դատը սորվի . . . Սասնիկ բան չըլլա՛ր:

ՏՕՔԹՕՂԸ. — Աղա, տաիկայ օրէնք մ'է, քանի որ տղան ինձ. է բռնուած է՝ ուրեմն երթալու պաշկելու է . . . : Մեր օրէնքը, խնդրեմ, յարգեցէ՛ք:

ԹԱՂ. ԱՂԱՆ. — Էօղի իսէ զրկէ, վարժապետ: (Կէ շէտէ՛ս Խա՛ն):

ՈՒՍՈՒՑԻՉԸ. — Թրեան, 9 անդամ 7 ի՞նչ կ'ընէ, ըսէ՛ նայիմ:

ԱՇԱԿԵՐՏԸ. — 63 կ'ընէ:

ԹԱՂ. ԱՂԱՆ. — Օ՛խ, օ՛խ, աճէրիմ ետիրու . . . Աֆէրիմ վարժապետ, իշտէ տասնիկ հաշիւներ սորվցուր . . . լախում, պապամ, լախում . . . աշխրբիս մէջ սորվցնելու էն պէտքի պանը:

(Տօքթօրին համար անտանկի կ'ըստանայ տատնիլ Թաղ. աղաի մը հով նստիլն, երբայլս խօսք կ'ընէ . . . Սակայն ուսուցիչն ալ իր շատ մը դասեր տալը ցուցնելու նպատակաւ, կ'խնդրէ Տօքթօրին որ քիչ մ'ալ նստի:)

ՈՒՍՈՒՑԻՉԸ. — (Ուրիշ տղայի մը անունը Խա՛ն) դուն, . . . Եան, ըսէ՛ տեսեմ, աշխարհս ի՞նչով կ'դառնայ:

ԱՇԱԿԵՐՏԸ. — Ստակով, ստակով, տմեն գիշեր մենք պապս տասնիկ կ'ըսէ:

ՈՒՍՈՒՑԻՉԸ. — Ի՞նչ կ'ըսես տղայ. — Դատդ ի՞նչու չես պատրաստեր:

ԹԱՂ. ԱՂԱՆ. — Շիտակ է, տղաս, ստակով կ'դառնայ . . . Անիկայ քեզ հանրաքմիշ ընելու համար կ'ըսէ տնանկ:

ՈՒՍՈՒՑԻՉԸ. — Աղա, Ձեր ըսածը գործնական կերպն է, բայց ընտկա՛նը:

ԹԱՂ. ԱՂԱՆ. — Բնական, մեական չեմ հասկնար. . . սա աղէկ գիտեմ որ աշխարհս փարաով կ'դառնայ, փարաով. . . վխտելում. . .

ՏՕՔԹ. — Թաղ. աղա, արեգակին ջրութեամբը կը դառնայ, ուղիւ է մեր վարժապետին սովորեցածները:

(Տղայք կը մեկնեն մեծ ուրախութեամբ, Ուսուցիչն ալ պատմէր վերջ ստեղծութիւններէն վար իջած առեւն ոտպէս բսկով.) Սյո ինքիւնէնցան պատուական բարեկամ մը պիտի նկատեմ, եթէ . . . սա մեր խօսք չհասկցող Մենձ աղան տմաականներս ածողը վճարէ . . . :

Վարագոյրը կիջնէ:

(Մնացեալն յաջորդ բիւով)

ՍՏԵՓԱՆ ՄԱԿԱՐԱՆ

Է Օ Տ Է Մ Ի Շ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿ

Իտեմիշ՝ իզմիրէն երկաթուղիով հինգ ժամ հեռաւորութեամբ Պօզ-տաղիի արգաւանդ հայտին մէջ գեղեցիկ աւան մ'է: Իբրեւ կարեոր վի-ճակ Մանիսային յաջորդող այս հայաբնակ թեմը կրթական տեսակետով յետամնաց վիճակ մ'ունի, մէկ կողմէն աղքատից անփութութիւնը, միւս կողմէն թաղականութեան քմածին ընթացքը՝ երկուս վարժարաններն ան-նախանձելի կացութեան մ'ենթարկած են Պ. Բոլաթեանի հրաժարումէն ի վեր, հակառակ բաւական ճօխ կալուածներու, որոնք տարեկան 550 մէճիաի մաս եկամուտ կը հայթայթեն: Կարելի է շատ բարեկարգ վիճակի մը վե-րածել վարժարանները՝ փոխանակ այդ դրամները ընդ ունայն վաճառելու, մինչդեռ անդին հարեւրաւոր մանուկներու արդարացի բողբոջները՝ անլսելի կը մնան, և պատասխանատու մարմնէն խիզճը չեն վրդովեր:

Տեղւոյս հայք 200 տունէ կը բաղկանան, փռքրիկ եկեղեցի մ'ունին, Ս. Հռիփսիմէ կոյս անունով, բաւական հարուստ, Պանդուխտ քահանայ մը՝ ընիկ Սեբեկցի (Տիարդէքիւրի վիճակ) իստ բաւականին ուսեալ, հե-ղահամբոյր և մարդասէր: Սյո երիտասարդ քահանային ցոյց տուած գոր-ծունէութիւնն՝ ի մասին վարժարանաց բարեկարգութեան, գովիտից ար-ժանի է, բայց ցաւալի է ինձ ըսել թէ իր ձայնն յաճախ կը խեղդուի մեծ աղաներու մեծագոռ աղմուկին մէջ տեղ:

Տեղացի աղքատիքն անշահ սովորոյթ մ'ալ ունին, մայրենի լեզուն չեն գործածեր, արդեօք տգիտութեան թէ ոչ միջամտելի յոռի աղքե-ցութեան արդիւնք է ոյս: Ցաւօք տեսայ 10 — 15 տարեկան տղաքներ, որոնց մէջ դպրոցականներ ալ կը գտնուին, օտար լեզու խօսելով փողոց-ներէն կանչնին, հարկ է՞ ըսել թէ կիներն ու աղջիկներն ալ ոյս սովորու-թեան կը հետեին: Հաղուադիւս են այն տունը՝ ուր հայերէն լեզուն կը տիրապետէ:

Արմատոցած ունախութիւն մը ընձել դժուարին թէ և, սակայն իսկա-կան դարմանն հայացի կրթութիւնն է: Ընթերցասիրաց Ընկերութեան

(1) Կողմէն գովելի ջանքեր կը տեսնուին այս սորոքութիւնը ջնջելու և ընթացած արտաբերութիւնը՝ ընտանի յարկէնու և թարմ մտքերու մէջ ծաւալելու գովելի նպատակով:

Գիւղաբաղաքին մէջ փայլուն ու ճաշակաւոր շէնքեր գուն ուրեր կը տեսնուին: Յիշատակութեան արժանի է կառավարութեան ապարանքը, յունաց եկեղեցին, քանի մը մասնաւորաց բնակարաններ և համադրային նորակառուցոյց Հիւանդանոցը:

Օգն առողջարար, ջուրն՝ որ այնչափ առատ է, կրնայ օգնել շատ աւելի մարուր պահելու փողոցները, բայց դժբաղդաբար ասոր հակառակը կը տեսնուին: ամեն կողմ կեդրոտ ճամբաներ, շուկան ու թաղերն անգամ զուրկ են մաքրութենէ, այնպէս որ մարդ կը գտնի երբ այդ կողմերէն անցնի: Չը գիտեմ, ի՞նչ պատճառաւ մաքրութեան հոգ չեն տանիր, քանի որ առողջութեան ալ կը փաստուի ու կերպ կերպ հիւանդութիւններ յառաջ կուգան:

Բերքերն ընտիր և պատուական, բայց երկիրն աւելի արգասաբեր կըրնար ըլլալ, եթէ բնակիչները քիչ մ'աշխատասէր ու եռանդուն ըլլային, օգուտ քաղէին ժամանակի նորութիւններէն և բնութեան շնորհած ձրի պարգևներն երկրագործութեան նորահնար գործինքու միջոցաւ շահադրժէին:

23 Մայիս

ԱՅՅՅՅՅՅՅՅ ՄԸ

ԿԻՆԸ

ԱՆՆԻ-Պ. Գ. Ն. Է Կ. ՊԵՒՆ

Զեմ հասկնար: Բոլոր հոգիովդ ցոյց տալ կուգես որ մարդը կնոջմէ գերագոյն է, քէ բնական օրէնքը կը տրամադրէ որ կինը հպատակի մարդուն: Թերեւս, աշխարհի մէկ անձանցի անկիւնը, ուր քաղաքակրթութիւնը իր ստղծման

(1) Այս ընկերութիւնը՝ հիմնուած է, 1896ին որու կանգամակցին 40 ի չափ անձինք: Անցեալ տարի (1905) մ'ալ բացին (որ հազիւ բաժի մը ամսոյ կեանք ունեցաւ) ու Պոլսէն բանի մը լրագիրներ բերել տուին: Ընթերցատունը ունէր գեղեցիկ մատենադարան մը՝ ուր 70 էն անկի պատմական ու միլիտար գրքեր կը պահուէին:

վիճակին մէջ է, այդ օրէնքը գոյութիւն ունենայ: Բայց սակէ՛ չհետեւիր որ, մարդը կնոջ տիրապիտէ, ասիկայ որամաքանական չէ: Եստ շատ գիտես որ, մասնատր վիճակ մը քննհամար վիճակ մը չյարաբերեր: Իս բնական օրէնքը երբէք չորամադրեր որ կինը մեր առջեւ ճնրադրէ: Ասիկայ օրէնքի բռնաբարութիւնն է: Այն իշխանութիւնը, զոր ունենայ կը կարծես կնոջ վրայ, համոզուէ որ կատարեալ բռնակալութիւն է: Եթէ խնդիրը խորապէս ուսումնասիրենք, պիտի տեսնենք որ, կինը մեզմէ շատ աւելի բարեմասնութիւններով ծառուած է, արնք գերակալութիւն մը կուտան անոր: Մի կարծերնաես որ, դուն բնական օրէնքով. կ'ոչմէ աւելի դժբաւոր ես: Կրթութիւնն է, որ այս առարկայութիւնը կուտայ մեզի: Տուր կ'ոչն անոյն կրթութիւնը, պիտի տեսնես որ մի եւ անոյն հասարակութեան մէջ պիտի գտնուիս, ասիկայ ան ժիւտ' չի է:

Նոյն խի, եթէ յետահայեաց սկիւարի մը նետենք պատմութեան մէջ, պիտի տեսնենք որ, կինը, շատ մը երկիրներու մէջ, գերազա՞ցութիւն մը ունեցած է մարդէն: Փարառնմէրու միջոցին, Եգիպտական օրէնք մը նուիրական ու ամբռնաբարեցի կը հռչակէր կինը: Պուստա ալ կը քարոզէր որ, Աստուծմէ ետքը, կինը ամենէն աւելի յարգուած տղարկան ըլլայ: Անկէ առաջ, սրբազան պատուէր մը սրգիշած էր Հընդիկներուն կինը ճանդ: Չես յիշեր այն հնդկական գեղեցիկ տղածը, որ կըսէ. — Թէ պէտք չէ նոյն խի վարդի թերթով դալիլ կնոջ, եթէ բիւր յանցանք ալ գործած ըլլայ — Եստ իշխանացի է, որովհետեւ կիները աղաքներ են, որոնց պէտք է ներել, խոցոր տղաքներ, ինչպէս կըսէ Միշըլէ:

Չենտ-Ավեստայի մէջ, Հուերոսի մէջ կը կարդանք որ կինը ընտանիքի խռատն է, որ սգութեան մը նկարագիրը կը բարձրացնէ: Թուրքիական մէջ կը կ'արդանք նաեւ որ, կառավարութեան ղեկավարները, Լեպտոսի կոտորածը հռչակելէն ետքը, երբ գիշերը տուն վերադարձան, իրենց կիները յաջողեցան այդ բարբարոս վճիռը չնշէլ տալու:

Դէտորր Սիկիլացիներ, Եգիպտոսի վրայ խօսած միշոյին՝ կըսէ — Եգիպտոսի մէջ այրերը հասարակութիւն կուտանին կ'ոչն առջեւ ճնրապրէս — Նոյնպէս, Հուսիսայեցի զօրավար-

ներք, իրենց շաղթական պատերազմներէն ետքը, խորին հա-
ւատարմութիւն ցոյց կուտային կնոջ: Կարգացած եւ անշուշտ
միջնադարեան աւալ տականութեան պատմութիւնը, աւ-
պ'ան'րու դիւցազնական ու կնահանայ ընթացքը:

25° մի որ, Գաղիշացի Մարդ Սատուածն ալ ըրած է հոյն
բանը, ու առաջին տիպար եղած առաջնական կնահանա-
թեան: Նոյն իսկ, վայրէ՛լի ց'ո՛ղո՛ւ մէջ, Լ.թէ պէտք է հաւա-
տալ Կիւստամ ս'էլզթայի եւ Լիվի'կատ'ի խօսքերուն,
Կեղբանական Սիւրիկէի մէջ շատ մը գեղերու վրայ կիներն
են որ կը թագաւորեն: Կիներն են որ ընտանեկան ու հրա-
պարակային հա՛ դ'ան'ր կը կազմակերպեն, ուր կարտասա-
նեն սիրուն քերթուածներ, ծնունդ իրենց սիրաբոլորք երե-
ւակացութեան:

Համոզուէ՛ տր, եթէ կիներ չունենար իր հրապոյրը, տիե-
զերք տխրան ձա՛ քոյթ մը պիտի ըլլար: Առանց կնոջ կեանքը
տարտարոտ մըն է: Անո՛ք որք ըստ Սուրբ Գրոց, մեծ մասը
կը կազմեն, մեր հաւատարմ են: Ինոնց համբոյրն տակ կը
մեղմանայ մեր աստապանդը: Կեանքը համբոյր մըն է, ու
ստանց կնոջ համբոյրը գոյութիւն չունի: Կեանքը, որ համ-
բոյրով մը կովի, եթէ համբոյրով մը չվերջանայ, անգժ մը
կըլլայ: Կարդա Ռովեօ եւ Փիւլիէղը, կարդա Քօտը, կարդա
Չաչիը, կարդա Տօն Գարշուց, կարդա Հէրմանին, այն ա-
տեն պիտի համոզուիս որ իրաւունք ունիմ: Արդարեւ շատե-
րը կիներ դատաւիտ ո՛ճ են, իրաւունք չունին: Չար մեզ' բա-
ները գ'ո՛ղ' ց'ո՛ղ սեռն է մեծագոյն մասը չ'են կազմեր: Գեղեցիկ
եւ առաքինի կիներ, անուշանոտ ծաղիկներով, կը գեղերվէ
մեր բարոյական տափաստանը: Կիները կեանքի անապատին
մէջ ողակներ են: Կիներ, կըսէ Ռոնան, ցմեց կը դնէ հա-
ղորակցութեան մէջ այն յախտեանական աղբիւրին, ուր Աս-
տուած կը ց'չայ: Սեմ կիներ, բարեկամ: Կը խրատեմ որ սի-
րես կիներ, չանարգես այդ տկար ու փոփոկ արարածը: Կե-
րեսի թէ Շոբէնհաւըր շատ կը կարդաս, ձգէ այդ յոռետու
մարդը: Արդէն Շոբէնհաւըր, սկզբունքով, հակառակ է կնոջ
յոռետու մը, որ անհացում կը քարոզէ: Բայց, միթէ իրա-
ւունք ունի՞ կիներ ասոր' ացնելու, առանց հիմնական փու-

տեր ցոյց տալով: Կինը ամոր համար կեղծ է, խարդախ, նեղգ. առախսու, ապերախտ, մատնիչ եւ շնացող, պատնառչ աշն է որ իր մայրը կեօթէի հետ զաղտնի յարաբերութեան մէջ էր: Ռոբիշ աւել մը կըսէ որ. — Կիները ոչ զգացում ունին, ոչ քն-դումակութիւն երաժշտութեան, ինչպէս նաեւ ոչ բանաստեղծութեան եւ ոչ արուեստներու:

Եւ սխալի Շոքեհնար: Զգացում, անա ժամն տ'Արք: Երաժշտութիւն, անա Լա Մալիպրան, բանաստեղծութիւն, գրականութիւն, անա Մարկիտտ տը Վալուա, անա ժորժ Սան, անա տիկին տը Սիւլէշ, անա տիկին տը Սելիւնշի: Արուեստ, անա Սարա Գեռնար:

Կիներն աչ ունին իրենց խոհաչը, անոնք աչ կրնան պատուաւոր դիրք վը գրաւել քնկերական շառաջադիմութեան ամեն շրջաններուն մէջ: Այս կարեւոր միութիւն վրայ կը խոստանամ մի քանի յօդուածներ գրել ի ձեռող: Միայն սա կուգեմ քսել որ, Կինը աշժմու քաղաքակրթութեան գլխաւոր տարրերէն մին է. առանց անոր ոչ կեանք կայ, ոչ զարգացում եւ ոչ երջանկութիւն: Ես կը յարգեմ Կիները, չեմ ուզեր, չեմ փափաքիր, մագի չամի վշտացել զանոնք: Կը փափաքեմ որ, ամեն մարդ առաջ կուսակցակա ոգու, ինձի պէս խորհի, ու հետեւի իմ գաղափարներու: Մէկ խօսքով, բարեկամ, Կինը, անոր հրապոյրը, գեղեցկութիւնը, խառնուած հրաշալի անբժանելան մը հետ, յայտնութիւնն է խոսչէի մը, որուն կը ձշարի մարդկութիւնը:

Փետր. 11 Մայի. 1898

Ա. ՆԱԻԱՐԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ԿՐԹԱՐԱՆ - ՈՐԲԱՆՈՑԻՆ Ի ԿԻՊՐՈՍ

Այս անուամբ տետրակ մ'անցաւ մեր ձեռքը, որ Կիպրոսի Աղգային Արքանոցին 1897 Մարտ 18-1898 Մարտ 1 միամեայ շրջանին համարատուութիւնը կը պարունակէ հոկիթն և ամփոփ ոճով: Տեսուչ Վահան Էֆ. Քիրճեան Մանչէսթրի Խնամակալութեան կը ներկայացընէ սոյն բարեգործական Հաստատութեան արդի վիճակը, ուրիշ կերեւի թէ Խնամակալութեան մասնաւոր յայտարարագրով և յանձնարարականով երեք ամսէն աւելի զեղերած է Ֆրանսայի և Եղիպտոսի մէջ՝ Արքանո-

ցին առաջին տարուան ծախքը հանգանակութեամբ հալթայութեւն համար: Ուր ուրեմն 1897 Յունուարի վերջերը Կիպրոս հասնելով՝ Մարտ 18 ին Յունաց թաղին մէջ տարեկան 18 անկը ոսկւոյ փոխարէն չէնք մը կը վարձէ՝ ոսկոտուած որբ և թոշակաւոր աշակերտները պատասխարելու համար: Սակայն, ըստ երևոյթին, սոյն չէնքը առողջապահիկ պայմաններէ զուրկ լինելուն, վեց ամիս վերջը՝ տարեկան 50 ոսկւոյ վարձագէնով Որբանոցը կը փոխադրուի արդի չէնքին մէջ:

Տիար Բիւրքճեանի քառամսեայ հանգանակութեանց արդիւնքն եղած է 270 անկը ոսկի, 19 շիլին, 10 բէնի: Իսկ սոյն միջոցին մէջ իր ճանապարհածախսն եղած 59, 25 ոսկի: Արդեանց համեմատութեամբ՝ սոյն կարեւոր դումարէն անմիջապէս յետոյ կուգայ Խնամակալութեան հաւաքած նպաստը որ մօտ 152 ոսկւոյ դումարի մը կը յանդի: Ասոնցմէ զատ թոշակաւորներէ և վաճառուած գրեանց արդիւնքէն գոյացած 84 ոսկւոյ դումար մ'ալ կայ: Վերջապէս Որբանոցին միամեայ չըջանի հասոյթին ամբողջական գումարն է՝ 452 ոսկի, 7 շիլին, 5 բէնի: Սոյն դումարէն զեղչելով գանձապետի մօտ պատրաստ դտնուած զրամը՝ 112 ոսկի, 17 շիլին, 7 բէնի, մնացեալ հասոյթը ծախսուած կ'երևի 52 որբերու նիւթական և ուսումնական պիտոյից համար: Ծախսուց մէջ կարեւոր անգ մը կը բռնեն մանաւանդ կահկարասիք, սպասներ, անօթներ, կօշկակարութեան, դերձակութեան և ատաղձագործութեան վերաբերեալ գործիքներ և իրեղէններ, որոնք թէ և առաջին չըջանի համար ծանր նստած են Խնամակալութեան վրայ, սակայն տարակոյս չկայ՝ որ յաջորդ տարիներու մէջ համեմատապէս կը թեթեւցնեն հաստատութեան ծախքը: Ծախսուց հաշուէն կ'երևի՝ թէ իւրաքանչիւր որբի միջին հաշուով տարեկան ծախքը եղած է 12 1/2 անկը ոսկի, որ շատ համեմատ դումար մ'է, նկատի առնելով Կիպրոսի մէջ ուտեստի այս տարուան սղութիւնը: Ընդհանրապէս մատակարարութեան մէջ կ'երևի խղճամիտ անառնադիտութիւն և չըջանայեաց հոգու խնամք:

Գալով Որբանոցին ուսումնական վիճակին, Տեղէկաչէն կը հասկնանք թէ բարձրագոյն դասարանի սանունք նախակրթական ծրագրի մը կը հետեին ուսանելով Հայերէն, Թուրքերէն, Անգլիերէն, Կրօնք, Իրադիտութիւն, Աշխարհագրութիւն, Տոհմային Պատմութիւն, Առողջարանութիւն, Գեղագրութիւն, Գրծագրութիւն, Թուապիտութիւն և երգեցողութիւն: Ասկէ զատ սանունք ամեն օր, բացի շաբաթէ, 2 ժամ արհեստական վարժութեանց կ'ըրադին, հետեւելով կօշկակարութեան, դերձակութեան և ատաղձագործութեան, և ըստ վկայութեան Պ. Տեո-

քին, բաւական յաղաղակութիւն ձեռք ձգած են արհեստագործութեան մէջ, ինքնին կատարելով կօշիկ, հանդերձի և այլ պատրաստութիւնները: Աշակերտաց մէկ մասն ալ, որոշեալ օրերու մէջ կը յաճախէ կղզւոյն շերամաբուժական վարժարանը՝ այդ արհեստը ուսանելու համար:

Փափաքելի էր որ աշակերտաց անուանց ցանկին մէջ նշանակուէին նաև անոնց տարիքն ու մտից թուականները, ինչպէս նաև յակնեէ յանուանէ որոշուէին իւրաքանչիւր առարկայի դասախօսները:

Կարգալով ամբողջ Տեղեկաբէն, և աչքի առաջ ունենալով թոշակաւոր և անթոշակ աշակերտաց լուսանկար պատկերներն, որոնք կողքերուն ետև դետեղուած են, գոհունակութեան անկեղծ զգացումով համակուեցանք, մանաւանդ նկատի առնելով սաներու առողջ և կայտառ կերպարանքը, ու սա եղբակացութեան յանգեցանք թէ անկեղծ տոհմասիրութիւն, անխոնջ և յարատև աշխատութիւն ձեռք ձեռքի տուած՝ հրաշքներ կրնան դործել սոյն սկեպարիկետն դարուս մէջ իսկ: Կիպրոսի Որբանոցին սոյն յառաջագէտ յաջող վիճակը հոգեզմայլ խնդութեամբ կը ընու մեր սրտերն: Սակայն, ամուլ զմայլում, խնդութիւն բաւական չեն, հարկ է սատար գտնուիլ Որբանոցին յաջորդական զառգացման, քանի որ անհամեմատ առաւելութիւններ ունին տոհմային դաստիարակութեամբ և դործնական կրթութեամբ հայ որբեր սնուցանող Որբանոցներ, ինչպէս է և Կիպրոսի Որբանոցն, քան թէ կարգ մ'օտարոտի և ստեղծ մուլեանդ հաստատութիւններ: Կիպրոսի Կրթարան — Որբանոցին Տեղեկաբէն անտարակոյս շատ ազգայիններու վրայ խնդառիթ ապաւորութիւն մը պիտի թողու և նոր նոր նպաստներու և նորագոյն որբերու խնամատարութեան գրգիռ պիտի լինի:

ԽՕՍՆԱԿ

ԱՌՏՆԻՆ ԳՈՐԾԵՐ

Դպրոցական բնութիւն. — Նոր օրաբէն. — Աղբ. Արհեստանոց. — Անհրաժարելի Առաջնորդ. — Տօ. Ֆերէնի որբանոց:

... Խօսք. — Դպրոցներու հարցաքննութեանց չրջանը մտանք, փափուկ չրջան մ'որու մէջ ժիր և քանադիր աշակերտներ կ'ապարաստուին անշուշտ պայքարի մ'որ իր այլայլ-

լութիւնները, յուզմունքն ու նեղութիւններն ունի: Անտարա-
կայս մրցանակն այն աշակերտներուն է, որ չէ թէ քննութեանց
օրերը միայն իրենց ուղեղը շարժման մէջ կ'դնեն, այլ տարու-
ան բոլոր օրերն կանոնաւորապէս կատարած են անթերի իրենց
պարտաւորութիւններն, և անվեհեր կ'ներկային իրենց քննիչ-
ներուն առջև: Ի հարկէ՝ թէ և ժրաշան, կ'գտնուին սաներ ու
սանուհիներ, որ վեհերօտ են, որ հանդիսաւոր ժամու մը մէջ
չփոթ և անկապ պատասխաններ կ'տան եղած հարցումներուն,
սակայն բանիրուն և խորագէտ քննիչ մը կարող է զանազանել
հարեանցի, թութակային ուսանողն, խոհուն և ուսածը թա-
փանցած աշակեկոտն, միանգամայն անոնց տարեկան ընթացքը
ի նկատի առնելով: Անօգուտ և անշահ ձեւակերպութիւն մը կը
դառնայ հարցաքննութիւն մ'երբ մեքենայէն կ'կատարուի:
Այս է պատճառն որ կարգ մը մանկավարժներ մեծ կարեւորու-
թիւն չեն ընծայեր դպրոցական սովորութեան մ'որ ստէպ ման-
կային կրից, նախանձու, ատելութեան և կողմնակալութեան
զրգիռ կ'լինի: Եւ արդարեւ՝ քանի քանի ուսանողներ՝ հարցա-
քննութեանց մէջ ողորմելի կերպարան մ'առած, և իբրեւ ապի-
կարներ հոգսկուած, իրենց ապագայ կենաց մէջ առաջնակարգ
գլուխներ հանդիսացած են՝ ճարտարութեան և գիտութեան
զանազան ճիւղերուն մէջ: Բայց թողունք այս ընդհանուր խոր-
հրդածութիւններն, և մեր վարժարաններուն վրայ խօսինք: Մեր
կրթական դրոժին քիչ շատ հետաքրքիր անձեր կ'հարցնեն թէ
ի՞նչ վիճակի մէջ են մեր դպրոցները: Թէ և պաշտօնական Տեղ-
էպիսկոպոսներ, որոց վեց եօթ տարիէ ի վեր կարօտ մնացած է Հայ
Հասարակութիւնն, պիտի լուսարանեն այդ կէտն՝ եթէ ճշգրիտ
պատկեր մը գծելու յօժարին, սակայն անպատեհ չէ դիտել, որ
եթէ ոչ դպրոցական ներքին ընթացքն, մեր Աստուծական
Խորհուրդն տարօրինակ դրութեան մը մէջ ցարդ կ'դեգերի: Ի-
րական թէ անուանական դրութիւն ունի, դժուարին է ինձ
որոշել, միայն այս ստոյգ է որ անտեսանելի մատուլ մը կը վարէ
և երբեմն կ'շփոթէ իր վերին հսկողութեան յանձնուած հաս-
տատութիւններն: Արդէն իր անդամներուն թիւն երեքի իջած
է, և որքան որ Առեւտրայեա մ'ունի՝ առաջնակարգ, բանիրուն
մաստաբան մ'որ միանգամայն հմուտ է ուսումնական խնդիր-
ներու, սակայն, կըսեն թէ իր վարած մարմինն իր դէմքը չցուց-
ներ, և կարծես Տեպիսկոպոսի ուսմբ մ'է որ անյայտ կ'գործէ: Ա-
միս մը, օր մը, ժամ մը, վայրկեան մը չէ գտած, կ'ըսեն ա-

չակերտ և աշակերտուհի, որ հաճի դասարանները մտնել և խրենց ուսմանց ընթացքը քննել, կամ իր ներկայութեամբ քաջայերել, եթէ հանելուկ մը չէ այս, Տեսչութեան վրայ անսահման վստահութեան արդիւնք կրնայ լինիլ, և որքան որ այս վստահութիւնը Տեսչութեան աշակուրջ գործունէութեամբ և պարտաճանաչութեամբ արդարանայ, դարձեալ բանաւոր չէ դպրոցներու բոլոր բեռն անոր վրայ թողուլ և հեռուանց հեռու հրահանգներ արձակել: Աւսումնական խորհուրդ մը չէ թէ ասպետական ու բանասիրական շարժումներով, այլ ուսումնասիրական ցոյցերով միայն կարող է պատկառանք ազդել և իր բարոյական ու մտաւորական ներգործութեամբ կրթական գործին ազդեցիկ մղում մը տալ: Անհիմն սահանջմունք, թիւրիմացութիւններ, գայթակղելի կոիւնքեր պահ մը տխուր տալու լոռութիւն մը թողին դպրոցական և ուսուցչական մարմիններու վրայ, և վշատութեան և մինչև իսկ բանասարկութեան առիթ տուին, սակայն, բարեբաղդաւար, ներքին բարեկարգութիւնն անվթար պահելու համար Տեսչութեան հոգածութիւնն անարդիւն չմնաց: Դպրոցական շրջանն աւարտելու մօտ լինելով ներկայ ամսոյ սկիզբէն հրաժարութիւններն՝ Տեսչութեան կողմէ մէն մի առարկայի նկատմամբ առարջարկուած հարցումներու ցուցակին համեմատ՝ արդէն կատարուեր են, ընդհանրապէս գոհացուցիչ փճակ մը յայտնելով, և հրապարակային քննադէմութիւններն ամսոյս 17 ին տիտի սկսին, ըստ յայտարարութեան Աւսումնական Խորհրդոյ:

— Սակայն եթէ կայ բան մ'որու նկատմամբ ի պաշտօնէ գանգատներ կ'ըսուին՝ այս է՝ դպրոցական պէտքերն ծանրութիւնն ներկայ շրջանի մէջ: Երկսեռ վարժարանաց համար տարեկան ծախքն 1200 ոսկոյ կ'մտենայ, կ'ըսուի, և ազգ. արկղըն՝ ներկայ անձուկ պարագաներու մէջ, չէ կարող, կ'ըսէ յատկապէս Քաղաքապետ տանիլ այդ ծախսը: Հետեւապէս՝ տարիէ մ'ի վեր՝ ազգ. վարժարաններու նոր կազմակերպութիւն մը տալու, զանոնք տեղական պիտոյից յարմար և արդիւնաւոր դրութեան մը վերածելու, և ըստ կարի ծախքերը զեղչելու խորհուրդն յղացուած՝ այժմ գործադրութեան միջոցներ ձեռք առնելու կ'աշատուի: Արդէն նոր Ծրագիր մը պատրաստուած և յատուկ ձեռնչատ Մասնակումբի մը քննութեան յանձնուած լինելով՝ հաւանական է որ Գաւառական ժողովին կողմէ վաւերանայ: Այդ Ծրագրին նայելով՝ երկսեռ վարժարաններն երկ-

երկու գլխաւոր ճիւղերու, նախաիր թարանի և ուսումնարանի պիտի բաժնուին եղեր, այս վերջնոյն մէջ կրթելու տրամադրեալով՝ եռամեայ դասընթացով, ուսանողներ, անթուշակ և թուշակաւոր, որ կ'փափաքին շարունակել գործնական ուսմանց շրջան մը: Կարելի չէ սու այժմ այդ Ծրագրէ մանրամասնութեանց մէջ մտնել, բաւ է միայն ըսել, որ հիմնական փոփոխութիւն մը կրելու սահմանուած կ'երեւին մեր դպրոցները, պահելով միւտ իրենց տոհմային դրոշմը:

— Սակայն եթէ կայ դարմանալի և անբացատրելի իրողութիւն մը՝ այս է Արապեան էֆ.ի ծախիւք հիմնուած արհեստանոցի ամբլութիւնը: Հետզհետէ յաջորդող Ուսումնական Խորհուրդներ, Տեսչութիւններ կրկին և կրկին Արհեստանոցի մը կարևորութեան վրայ ճառելէ և բարերարի մը ձեռօք զայն հաստատուած տեսնելու անդուստ փափաքներ յայտնելէ ետեւ՝ այսօր Արհեստանոցը կայ, այլ կ'մնայ իսկ և անարդիւն: Ինչ անհոգութիւն, ինչ անտարբերութիւն: Եւ ոչ մի աշակերտ չանած է այդ Արհեստանոցն, եռամեայ հաստատութենէն ի վեր: Որո՞ւ է յանցանքն: Արդէն պայմանագրով գրեթէ մընայուն Խնամակալութիւն մը հաստատուած էր: Ո՞ր է այդ Խնամակալութիւնն և ի՞նչ կ'ընէ: Վերջերս Ուսումնական Խորհուրդն իր վրայ առաւ արդիւնաւորել այդ հիմնարկութիւնն, Վարչաւիճակէ կամ Վարչակազմէ, թիթեղագործութեան, ատաղձագործութեան և մուճակագործութեան, որ տարիներէ ի վեր առանց հաշիւ տալու, առանց աշակերտներ ունենալու, կ'րանէին հանեց Արհեստատունէն, երկու գործանոցները փակեց, բանալիները դրպանը դրաւ և ապա, ապա ոչ ինչ, Հիմակ, ի՞նչպէս կ'ուզես որ բարերար մը ելնէ ազդօգուտ հիմնարկութիւն մը չինէ, երբ կը տեսնէ որ շինուածներն անգործ կ'մնան, Հայ Հասարակութեան և Վարչութեան ուշադրութեան արժանի խնդիր մ'է այս, քանի որ միշտ տեղացի և դաւառացի աշակերտներ Արհեստանոցին մէջ մի քանի տարի աշխատելով՝ կարող են ապրուստի միջոցներ ձարել:

— Ոչ նուազ հետքերը շարժ կերպարան մ'առած կ'թուի տեղւոյս նախորդ Առաջնորդին խնդիրն: Գեր. Ներսէս Ծ. Վ. Արտշնեանի մեկնումն որքան յանկարծական, նոյնքան զարմացական եղաւ իր հրաժարեցումն: Այս վերջին պարագան մանաւանդ մի քանի ազգ. լրագիրներու ծանր դիտողութեանց և կեղբո. Խառն ժողովին ծանրագոյն որոշման առարկայ եղած է: Կ. Պոլսոյ Հայ մամուլն ընդհանրապէս անվայել, չըսեմ կոպիտ, կ'գտնէ մեր Գաւառականին ընթացքն, իսկ Խառն ժողովն՝ անսահմանադրական: Ճիշտը խօսելով՝ բուն մեղաւորն այդ խնդրոյն մէջ, թերեւս անգիտօրէն, նոյն ինքն Գեր.

Արսլանեանն է: Ի՞նչ պէտք ունէր խնդրել ուղղակի ինք և տնու-
ղակի Ս. Պատրիարքին միջոցաւ, որ իր եպիսկոպոսացման վայա-
ֆէրը վաւերացուի մեր Խառն ժողովին կողմէ, գործողութիւնն
մ'որ իր իրաւասութենէ վեր է: Բաւական էր միայն որ չորս տա-
րի առաջ, չգիտեմ ինչ կերպով, ստացած վկայագիրը գրպանը
դնէր և Վեհարանը ներկայանար իր ժափաքած աստիճանն
ընդունելու համար: Արդեօք վէճի ներքեւ պիտի դնէ՞ր այդ հին
վկայագիրն Ազգ. Պատրիարքարանն, որ, սակայն հիմակ կը
պաշտպանէ, արդեօք չպիտի դնէր իր ձեռքն Գեր. Արսլանեանի
գլխուն վրայ Ս. Հայրապետն՝ որ աւելի անարժաններու վրայ
դրած է: Այդ կէտն ինձ անբացատրելի մնալով հանդերձ՝ ան-
բացատրելի կ'մնայ նաև այս պարագան՝ թէ ի՞նչ նպատակաւ
Գեր. Արսլանեան՝ թէ և պաշտօնական մարմիններուն մնաք բար-
եւա չէ ըսած՝ իր մտերիմներուն յայտնած է թէ մտադիր չէ վե-
րադառնալ Իզմիր և իր հաշիւները մաքրած է, և այս պատճա-
ռաւ ինչ որ ունէր յԱռաջնորդարան՝ հանդերձեղէն, գիրք և
հաւաքեր հետն է տարեր: Իսկ ոմանց ալ ըսեր է թէ մի միայն
իր առողջութիւնը գտնելու համար ճամբայ ելնելու ստիպ-
ուած է: Չեմ կարծեր որ խորհրդաւոր բան մը կայ այս
առաջնորդական շարժման մէջ: Եթէ կայ այդպիսի բան մը,
պէտք է փնտռել անուշ գալու, անհրաժեշտ է լինելու դրամա-
նութեան մը մէջ: Բայց՝ ըստ իս, անուշ գալու հաւանական
միջոցն էր անմիջապէս հրաժեշտ տալ Աթոռէ մ'որում վրայ՝
ժամանակէ մը հետէ՝ կ'երեւարար արժանապատուութիւնն
այդ կ'պահանջէր, ինչպէս որ իր մի քանի խորհրդատուներն,
իրաց վիճակը բացատրելով, յորդորեր էին իրեն ընելու:

Արդ՝ ոչ միայն այդ չըրաւ Գեր. Ասլանեան, այլ և այժմ
կ'պնգէ Ազգ. Պատրիարքարանի միջնորդութեամբ որ վիճակիս
Գաւառական ժողովն իր որոշումը լցէ: Թէ ի՞նչ աստիճան հիմ-
նաւոր է մեր Գաւառականին որոշումն չզիտեմ, բայց կ'հար-
ցընեմ իւրովի թէ՝ հրաժարեցուցման որոշում մ'ապօրէն և
անսահմանադրական կրնա՞յ լինիլ՝ երբ Խառն ժողովին հետ
Քաջն Գաւառականն ալ ամբաստանիչ կ'կանգնի Առաջնոր-
դի մը դէմ: Իրաւ՝ Սահմանադրութեան Երբ. յօդուածին տրա-
մադրութեան նայելով՝ երբ միայն Գաղ. կամ Կրօնական ժողո-
ւրն է ամբաստանողն, Գաւառականն իր կողմէ կարգած քնն-
նիչ Յանձնաժողովի մը տեղեկագրին վրայ կ'արձակէ իր վճիռն,
սակայն երբ դատաւարներ կան միայն այլ ոչ պաշտպան, ո՞վ
պիտի կանգնի դատաւոր. Ազգ. Պատրիարքարանն թէ ոչ այն
ժողովն որ ինչպէս իրաւունք ունի ընտրելու, նոյնպէս իրա-
ւունք ունի լուծելու և հրաժարեցնելու Ազգ. օրէնքը չըսեր որ
երբ ժողովուրդն, Կրօն. ու Գաղ. ժողովներն Քաջն կ'ամբաս-
տանեն ու կը դատաւարտեն հողէն հովիւ մը, պէտք է Արիս-
պագոսեան կամ Քէրորէից ատեան մը կազմել և անոր վճիռն
ենթարկել խնդիրը: Թերեւս վերաքննելի Օրէնքին մէկ այդպի-
սի տրամադրութիւն մը ներմուծուի: Առնելիքի ու տալիքի

դատ չէ Հոգևոր հովուի մ'ընտրութիւնն ու մերժումն, որ Վրճապետի առեանի մը դիմուի, այլ սահմանադրական որոշ իրաւունքի մը կիրառութիւն: Եթէ Ազգ. Պատրիարքարանն, ներկայ պարագային մէջ, Վճապետի ատեանի մը դերը կատարելու յաւակնի, կարծեմ թէ ոչ միայն հակասահմանադրական այլ ձախող կոսցութեան մը մէջ պիտի գտնուի՝ և ենթակային վերակոչումն առ ինքն, կրնայ այնպիսի անպատեհութիւններ յարուցանել որ իր արժանապատուութեան նախանձախնդիր եկեղեցականի մը պատուաբեր շէն կրնար լինիլ: Ես իբր անկոմնակալ դիտող կ'ընեմ այս դիտողութիւններն, և եթէ մեր Պօլսի եղբայրները չառ հրքանի կ'գտնեն Գաւառականին որդուն, և տրուած լեզայաբէրն ջնջեն անխոհմութիւն, պարտին գոնէ յիշել որ Իզմիրցիք նուրբ ձեւակերպութեանց, որ ստէպ ունայնութեան կ'յանգին, վարժած չեն, և իրեւ առևարական ժողովուրդ գործնականը կ'ընտրեն քան յովհաննէն:

— Քաղքիս մէջ՝ մի քանի տարիներէ ի վեր՝ Տօք. Ֆերբէն տնուն անձին ձեռներէցութեամբ հաստատուած Որբանոցն՝ որ Ամերիկայի բարեպաշտ անձերու սատարութեամբ կ'հոգացուի, և ուր քսան հինգի չափ հայ որբեր, աղջիկ ու մանչ, կ'անձաւորուին, այս օրերս այնպիսի գայթակղելի տարածայնութեանց ենթակայ եղած է որ թէ թրքերէն և թէ ուրիշ օրագիրներ ստիպուեցան բողոք բառնալ այդ հաստատութեան Տնօրէնութեան գէմ: Տեղւոյս Ազգ. Վարչութիւնը պատահած անլայել գէպերու իրադեկ լինելով խնդիրն առ որ անկէ կ'այտարարէ, և մի քանի օր առաջ Ամերիկեան Հիւպատոսի և՛ ամերիկացի պատուաւոր միսիօնարներու կողմէ մի քանի բժիշկներ կարգուելով՝ նախնական քննութիւն մը կ'ըսացուի նախ՝ մի քանի որբուհիներու վրայ, որ Ազգ. Հիւանդանոցը փոխադրուած էին, և ապա նոյն իսկ Որբանոցին մէջ՝ ի ներկայութեան Արժ. Տ. Յովհ. Քահանայի Բժիշկներու Տեղէնաբէրն, զոր տեսայ, շատ աննպատակ գոյներով կ'նկարագրէ Որբանոցի վիճակն, և տեղական Աստաւարութիւնն ինքնայորդ որ խնդիրը ձեռք առած է, որպէս զի անբարոյականութեան հեղինակն երևան հանէ . . . Պաշտօնական քննութիւնը շարունակուելու միջոցին՝ անպատեհ կը համարիմ մանրամասնութեանց մէջ մտնել: Տեղ տեղ հայ թշուառ որբեր կրօնափոխ ընելու համար ի գործ դրուած փորձերը լրած էի արհամարհանօք, լրած էի թէ ինչպէս կրօնամուկներ, աստուածապաշտութեան դիմակով, անմեղ և պարզ հոգիներ իրենց մայրենի լեզուէն ու եկեղեցիէն անջատուելու ճրգնած են, և դեռ ևս կ'ձգնին, սակայն չէի կարող նեւակայել որ մուկեկան կրից զոհ ալ պիտի լինէին անմեղ գաւնուկներ՝ կրօնադէմ գալլերու կողմէ . . . :

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ա. ՄԱՍԼՈՅ

Իզմիրի համար	տարեկան	3 1/2	արշ.	Հ.Պ.
» » Պէգամակայ		2	»	»
Պզգ վարժապետներու	»	2 1/2	»	»
Ս. Պոլսոյ եւ Փոքր Ասիոյ	»	4	»	»
» » »		2	»	»
Պզգ վարժապետներու	»	3	»	»
Խուսափողոցի համար	»	8	հարկի խաւով	
» » »		4	»	»
Երուսաղիմ	»	17	ֆրանկ	
» » »		8 1/2	»	

Կ Ա Ն Խ Ի Կ Վ Ճ Ա Ր Ե Լ Ի

Հասցէ՝

Մ. Մամուրեան — ԻՋՄԻՐ

M. Mamourian — Smyrne

ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՔ

ԿՊՈԼԻՍ —	Մեծ. Կոնստանդնուպոլսի Գաղտնիքի խան
ՄԱԳՆԵՍԱ —	Մեծ. Մերսինի Է. Էրկանեան
ԷՕՏԷՄԻՇ —	Մեծ. Տիբասի Է. Պեմակեան
ՍԱՄՍՈՆ —	Մեծ. Երուսաղիմի Է. Մարտանեան
ԵՐԻՉԱ —	Մեծ. Տիգրանի Տէր Պեմակեան
ԵՐՈՍՏԱՆ —	Գեր. Տ. Սահակ եպսկ. Խաղապեան
ԳԱՀԻՐԷ —	Մեծ. Կարապետ Է. Կառապետեան
ՄԱՆՉՈՒՐ —	Մեծ. Տիգրանի վարդապետեան
ՊՕՍՏՈՆ —	Մեծ. Տիգրան Է. Թաշեան
ԴԱԽԷԺ —	Մեծ. Տօփ. Փաշաեան
ԱՏԱՆԱ —	Մեծ. Յակոբ Տ. Պողոսեան
ՀԱԼԷՊ —	Մեծ. Յովնանեան Է. Թիւրքապետեան
ԱԼՎԱԶ —	Մեծ. Միհրան Է. Խաղիպեան
ԹՕՏՈՒՐ —	Մեծ. Կոնստանդնուպոլսի Է. Կառապետեան

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՉԱՅՆԱԳՐՈՒԹԵԱՄԲ

Մ. ՊԱՍՏԱՐԱՆԻ

ԵՌԱՁԱՅՆ ԵՐԳԷՑՈՂՈՒԹԻՒՆ

Վանքացեալ

ԿԵՂԻՐՈՆԻԱՆ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆ

Չայնադրեց

ՎԵՐՈՆ Մ. ՉԻԼԵՆԿԵՐԵԱՆ

Ս. ՊԱՍՏԱՐԱՆԻ ԵՌԱՁԱՅՆ ԵՐԳԷՑՈՂՈՒԹԵԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆ

Լ Բ Ա Յ Ա Յ

Լինելով՝ ամեն անգամ որ աշխատեալ կ'աշխատենք կը խոս-
տանք որ հաճին դիմել ՄԱՄՈՒՐԻԱՆ ՏՊԱՐԱՆՆ ԻԶԺԻՐ
փոխարէնը ԿԱՆԽԻԿ զրկելով:

Գին 1 մէնիստ արծաթ

մասնց քորասան ծախսի

Մանուշեան Տպարանի մէջ կը
տպուին Հայկական ճայնագրերով քե
նկերացական և քե գանազան ևրգեր
իսխտ դիշրտնատելի և գոնացոշիչ
սպարաններով, տպագրելի գործեր
ոշնկցողք կրնան դիմել հետեւեալ
հասցեով:

Մ. ՄԱՄՈՒՐԻԱՆ — Իզմիր
M. MAMOURIAN — Smyrne